

Stanislav Južnič

Kobencli

(ob tristoletnici rojstva Janeza Karla Filipa Kobencla v Ljubljani)

UDK 929.7 Kobencl

JUŽNIČ Stanislav, dr. zgodovine in dipl. ing. fizike, Univerza v Oklahomi, Oddelek za zgodovino znanosti, 601 Elm, 625 Norman OK 73019-3106, stanislav.juznicl@ou.edu

Kobencli (ob tristoletnici rojstva Janeza Karla Filipa Kobencla v Ljubljani)

Zgodovinski časopis, Ljubljana 68/2014 (149), št. 1-2, str. 54–83, cit. 92

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Orisana je pot od trnja do zvezd kranjsko-goriške rodbine Kobenclov s posebnim poudarkom na njihovi predzadnji generaciji na čelu s pooblaščenim ministrom za Habsburško Nizozemsko Janezom Karlom Filipom Kobenclo. Janez Karl Filip Kobencl je z izredno knjižnico in umetniško zbirko tlakoval uspeh svojega rodu v srenji prostozidarskih svobodomislecev tedanje Evrope. Čeprav Janez Karl Filip Kobencl svojih knjig ni bral, temveč si jih je dal raje prebirati s strani tajnikov, so le-te opredeljevale njegova dejanja in nehanja v času, ko je dobra in pravočasna obveščenost vedno bolj omogočala uspešne družbeno-ekonomske odločitve.

Ključne besede: Grof Janez Karl Filip Kobencl, Ljubljana, Bruselj, zgodovina matematičnih ved, 18. stoletje

Avtorski izvleček

UDC 929.7 Kobencl

JUŽNIČ Stanislav, PhD in History, physics engineer, Oklahoma State University, Department of the History of Science, 601 Elm, 625 Norman OK 73019-3106, stanislav.juznicl@ou.edu

Cobenzls (On 300th anniversary of Johann Karl Philip Cobenzl's birth in Ljubljana)

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 68/2014 (149), No. 1-2, pp. 54–83, 92 notes

Language Sn. (En., Sn., En.)

The path *per aspera ad astra* of Carniola-Gorizia family Cobenzl is described with a special attention put on their next to last generation headed by the minister plenipotentiary for Habsburg Netherlands Johann Karl Philip Cobenzl. The role of Johann Karl Philip Cobenzl's first rate Brussels library and the art collection proved to be decisive for the success of his family inside the freemasonic freethinkers of Europe of his era. Although Johann Karl Philip Cobenzl never read his books but preferred his secretaries to read and comment them for him, the new books and journals helped his work in the modern times when the quick circulation of news paves the path for the right political or economic activities.

Keywords: Count Johann Karl Philip Cobenzl, Ljubljana, Brussels, History of Mathematical Sciences, 18th Century

Author's Abstract

Uvod

Izmed številnih Ljubljancev, ki so se v raznih dobah in v različnih razmerah izkazali v Bruslju, bode v oči grof Janez Karl Filip Kobencel. Rojen je bil leta 1712 v malo pred tem zgrajeni ljubljanski Kobenclovi palači; na Novem trgu 4 jo danes uporablja ZRC SAZU. Kobencle so za razliko od večine njihovih stanovskih kolegov Slovenci od nekdaj radi ponosno razglašali za svoje rojake.¹

Prvi politični vzponi

Krištof Kobencel (Christof, Cristoforo) je bil mož Anne pl. Luegg (Predjamske), dedinje slovitega kranjskega upornika Erazma Predjamskega; z Benečani se je spopadal vstric sosednjega primorskega plemiča, bodočega vipavskega diplomata Žige Herbersteina. Soproga Lenarta Herbersteina je bila sestra Erazma Predjamskega, Barbara pl. Lueg. Lenartov najstarejši sin Jurij Herberstein se je poročil z Margareto pl. Rotthal (Kottal); bil je ded Sigmunda Friderika Herbersteina, ki je prijateljaval z graškim astronomom Keplerjem. Graški jezuitski rektor Rafael Kobencel je bil vnuk Barbarine nečakinje in nečak Janeza Kobencela. Poglavitni štajerski protestanti Herbersteini so bili bližnji sorodniki katoličanov Kobenclov v vihravi dobi verskih bojev. Lenartov tretji sin Vipavčan Žiga Herberstein je zaslovel v Rusiji. Jurijev sin Günther Herberstein je sledil stricu Žigi kot poslanec cesarja Karla V. v Moskvi in pri poljskem kralju Sigmundu v Danzigu (Gdańsk) dokler ni preminil pri Tokaju (27. 9. 1527).

Družbeni vzpon Kobenclov je tlakoval Krištofov sin Janez Kobencel (Ivan, *1530; †1594) ki se je ob prejemu bakalavreata na Dunaju dne 10. 7. 1552 podpisal kot Ioannes Khobentzel Kharts, Slavus.² Več njegovih stanovskih kolegov Turjaških je študiralo v Bologni v 16. stoletju, med njimi baron Volf Engelbert s Šumberka in Žužemberka od leta 1535. Sledila sta mu sinova, dedni maršal Kranjske in Dalmacije baron Janez Turjaški (†1580) s Šumberka leta 1554 ter baron Jurij Turjaški († okoli 1565) leta 1556; bila sta sošolca Janeza Kobencela,³ ki je postal katoliški diplomat nasprotnood tedaj protestantskih Turjaških. Podpora

¹ Lavrin, Na povikshanje, str. 84; Rutar, Dve stari slovenski pesmi, str. 64.

² Cavazza, Giovanni Cobenzl str. 145, 148.

³ Accorsi, Zonta, *Natio Germanica*, str. 90, 91, 100.

vsakokratnega vladarja je bila temelj uspeha Kobenclov. Ljubljanski škof Peter Seebach se je začel izobraževati v Gornjem Gradu, nato pa se je skupaj z Janezom Kobenclov uveljavil na dunajskem dvoru Ferdinanda I. in Maksimilijana II. Ob Petrovem sporu s sinom glede dediščine in lastnine knjig je moral Janez Kobencli miriti hudo kri. Sin ljubljanskega škofa Petra, Janez Krstnik Seebach, je študiral filozofijo leta 1564 na Dunaju, nato pa pravo in retoriko v Padovi; razvil se je v pomembnega zbiratelja starih tiskov in rokopisov.⁴

Domače slovansko-zgodnjeslovensko narečje je Janezu Kobenclu pomagalo pri sporazumevanju z Rusi;⁵ podobno se je godilo Žigi Herbersteinu,⁶ manj pa Gabrijelu Gruberju⁷ ali poznejšim rodovom Kobenclov. Janez Kobencli je bil kancler nadvojvode Karla, goriški, gradiščanski in leta 1592 kranjski deželni glavar; dolgi desetletji je delal za cesarja Rudolfa in na praškem dvoru videval mnoge znamenite znanstvenike.

Med matematiki v Rimu

Janez Rafael Kobencli (* 1571; †1627)⁸ je bil nečak Janeza Kobenclija in prvi pomembni učenjak njunega rodu. Leta 1592 se je Rafael na Dunaju učil fizike pri angleškem jezuitu Guilgelmusu (William) Wrightu (*1562 York; SJ 1581 Rim; †1639 London).⁹ Rafael je študij nadaljeval na rimskem kolegiju pri Christophu Grienbergerju; le-ta je od leta 1580 predaval matematiko na Dunaju kot študent teologije; matematiko je Dunajčane poučeval še med letoma 1589–1591. Od leta 1599 do leta 1602 je poučeval matematiko na Portugalskem, od leta 1607 do 1610 pa na Siciliji, čeprav je uradno od leta 1599 do leta 1636 obdržal rimsko katedro. Med njegovimi učenci je bil Galilejev sovražnik Orazio Grassi, ki je od leta 1604 do leta 1606 študiral na Grienbergerjevi akademiji v Rimu. Sredi oktobra 1616 je Grassi postal profesor matematike na rimskem kolegiju. Februarja 1619 je Galilei povsem zavrnil Grassijevo razpravo *De Tribus Cometis anni MDCXVIII* (1619), katere obrambo so objavili rimski študentje. S tem je Galilei obenem napadel Grassijevo uspešnico *Libra Astronomica ac philosophica*, ki je prav tako izšla leta 1619 pod Grassijevim psevdonimom Lotharius Sarsi. Leta 1623 je Galilei še svojega *Saggiatoreja* priredil proti Grassiju takoj po tem, ko je avgusta 1623 Galilejev dotedanji prijatelj kardinal Maffeo Barberini postal papež. Grassi se je razvil v enega izmed najuspešnejših rimskih arhitektov; raziskoval je perspektivo in skiciral črpalko za dvigovanje vode s pomočjo zračnega tlaka.¹⁰ Grienberger se je

⁴ Miklavčič, *Seebach*, str. 268–269.

⁵ Košir, V spremstvu Katarine, str. 49; Levičnik, *Zgodovinske črtice*, str. 110.

⁶ Štih, *Slovansko*, str. 16; Snoj, *Greenberg*, *Slovansko*, str. 299.

⁷ O Gruberjevem slovenskem poreklu glej: Južnič, *Holotecture*, str. 14 ali Južnič, *Zgodovina raziskovanja vakuuma*, str. 249.

⁸ Južnič, *Začetki*, 321–322.

⁹ Lukács, *Catalogi personarum*, str. 506.

¹⁰ Feingold, *Jesuit Science*, str. 123, 137–138, 140, 154; Gorman, *Mathematics and Modesty*, str. 104; Bösel, *Orazio Grassi*, str. 19–21, 272, 305.

sicer zaradi spora odmaknil od Grassija, vendar je zagrenjeno žalostno ugotavljal, da je »Galilei storil napako, ko je zavrgel jezuitske roke sprave. Kako veličastne znanstvene uspehe bi lahko dosegli s skupnimi močmi?«¹¹

Ključna oseba tedanje zgodnje jezuitske znanosti, Grienbergerjev učitelj Clavius, je študiral v Coimabri in poučeval matematiko na *Collegio Romano* med leti 1564–1571, 1576–1584 in 1587–1595; tako je močno vplival na Janeza Rafaela Kobencla. Claviusov v Rimu shranjeni matematični rokopis iz leta 1585 je bil preveden in objavljen v španščini leta 1680. S svojimi knjigami je Clavius utemeljil jezuitsko matematiko in vplival na Galileja. Claviusova naslovnica *Opera mathematica* (Mainz 1612) s štirimi slikami iz stare zaveze o Joshuovem in drugih dokazih za gibanje Sonca so nadaljevali Claviusove kritike Sacrobosca iz leta 1570; postopoma so postajali sprejemljivi za rimske teologe, ki so se leta 1616 (do)končno odločili proti Koperniku. Bogoslovci niso prisilili astronomov k odločitvi o gibanju Zemlje, temveč prej nasprotno. Pri tem bode v oči Claviusovo siceršnje prizadevanje za avtonomnost astronomije, ki pa jo je vseeno lastnoročno okrcal s teološkimi argumenti¹² v času, ko se je celo Galilej učil iz jezuitskih zapiskov s *Collegio Romano*. Jezuiti so vodili triletno padovske filozofske študije po rimskem vzoru med letoma 1589–1606, dokler jih niso pregnali kot domnevne tekmece Galilejeve univerze med občasnimi izgoni jezuitov iz Beneške republike. V Padovi so predavali jezuiti Antonio Menù, Paulus Vallius, Andreas Eudamon-Ioannis in mlajši Claviusov učenec Giuseppe Blancani (Blancanus), ki je pozneje v Parmi učil Galileju naklonjenega jezuita Ricciolija.¹³

Nova moderna znanost je postajala paradni konj Evropejcev pri stikih z drugačnimi kulturami. Posebej uspešno jo je na Kitajskem uporabil Ricci,¹⁴ ki je do leta 1577 študiral pri Claviusu. S Claviusom in Grienbergerjem je sodeloval Dubrovčan Getaldić ob prelomu stoletij; le-ta je v Parizu sprejel Viêtove ideje, v Padovi pa Galilejeve. Podobno Claviusu in drugim jezuitom je Getaldić uporabljal izključno geometrijske metode.¹⁵ Janez Rafael Kobencl je jezuitsko znanost širil v Srednji Evropi, Newtonov infinitezimalni račun pa je kmalu izpostavil njene pomanjkljivosti.

Rodbinske povezave Kobenclov

Uskoki so ubili Jožefa pl. Rabatta v Senju 31. 12. 1601; kot deželni vicedom ga je nasledil brat Janeza Rafaela, (Janez) Filip Kobencl; leta 1607 je postal deželni baron, leta 1608 pa vicedom v Gorici. Kot stebri kranjske protireformacije so se Kobencli gledali navzkriž s Turjaškimi,¹⁶ dokler se ni Ditrih Turjaški med zadnjimi

¹¹ Južnič, *Začetki*, str. 323–324.

¹² Remmert, *Picturing Jesuit*, str. 295, 308.

¹³ Wallace, *Jesuits' influence*, str. 327.

¹⁴ Dehergne, *Répertoire des Jésuites*, str. 219; Dadić, *Povijest egzaktne znanosti*, 1: str. 200.

¹⁵ Dadić, *Marin Getaldić*, str. V.

¹⁶ Južnič, *Začetki*, 325.

vrnil v naročje katoliške cerkve leta 1625. Kobencli so bili med prvimi dobrotniki ljubljanskih in goriških jezuitov; nova ljubljanska jezuitska nadaljevalna šola ni trpela drugovercev, med njenimi prvimi gojenci pa sta bila leta 1598 kočevski grof bosanskega rodu Jurij Andrej (Ursini) Blagaj (†po 1610) in Sebastijan pl. Lamberg (†po 1634), gospodar Črnela od 1583, pozneje pa še Češenika, Jabelj in Zapric.¹⁷

Ribniški in primorski graščaki so bili svaki Kobenclov. Andrej Trilek je bil poročen z Ano Katarino Kobencel, hčerjo Janeza Gašperja Kobencla (*okoli 1595); kupil je gospodstvo Ribnico in ga pred letom 1672 zapustil sinu Janezu Frideriku pl. Trileku. Grof Jurij Andrej je kod zadnji Trilek gospodaril v Podkrajju in Ribnici; poročil je Suzano Felicito grofico Gallenberg. Njegova hči Ana Katarina je bila vnučinja mrzlega bratranca in obenem prva nevesta Ludvika Gundakerja grofa Kobencla (*1678), brata grofa Janeza Gašperja Kobencla (*1664) in vnuka Janeza Gašperja Kobencla (*okoli 1595). Ana Katarina je podedovala Belo Peč in Podkraj; Kobencli so zagospodarili tudi v Ribnici.¹⁸ Zakonca Jurij Andrej Trilek in Suzana Felicita sta se zapletla v odmevno ločitveno pravdo zaradi grofovega prešuštvojanja,¹⁹ pri tem se je grofova ribniška knjižnica ponasala z deli Tycha Braheja, Francesca Lana Terzija in drugih glasnikov sodobne nove znanosti.²⁰

SLIKA 1: Gvido Kobencel in njegov sin (Janez) Filip Kobencel kot lastnika gospodstva Ribnica (ARS, deželna deska, železnobarvni kvatern, folij K27).

¹⁷ Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, str. 101; Smole, *Graščine*, 196.

¹⁸ Smole, *Graščine*, str. 76, 358, 422, 692–693.

¹⁹ Kos, *O melanholiji*.

²⁰ Inventarium über wailand vollgebornen Herr Herr Graf Georg Andreas Triller von Trilleck (ARS, AS 309, Zapuščinski arhiv, fascikel 46, Tehnična enota 114, litera T, št. 25a/Ribnica, str. 154–206).

Predsednik goriške kmetijske družbe Ivan Krstnik Coronini iz šempetrske veje in Eleonora grofica Strassold sta imela sina stotnika Ivana Krstnika Coroninija, ki je leta 1836 prevzel vojaško vzgojo šestletnega cesarjeviča Franca Jožefa.²¹ Član gospodarske zbornice državnega zbora Mihael grof Coronini-Cronberg je bil pravnuk Kasandre grofice Kobencl, poročene z grofom Janezom Karlom Coroninijem-Cronbergom; ko je po smrti zadnjega Kasandrinega nečaka Janeza Ludvika in njegovega bratranca Janeza Filipa dne 30. 8. 1810 rod Kobenclov izumrl po moški veji, je kromberški grof Mihael Coronini podedovali obširno posest Kobenclov na Notranjskem. Mihaelov ded in nečak Janeza Karla Filipa Kobenzla, Rudolf Antonio Maria Coronini, je do leta 1752 študiral pri matematiku in zgodovinarju Erasmusu Frölichu, ki ga je na položaju prefekta knjižnice Terezijanišča po smrti nasledil Joseph (Jacobus) Khell von Khellburg. Leta 1756 je Rudolf Coronini pomagal pri meritvah meje med habsburško monarhijo in Benetkami; po Boškovičevih metodah so narisali mapo Gorice in Trsta, ki je bila ponovno izdana leta 1759. Rudolf Coronini je na Dunaju pri Kurtzböcku leta 1769 objavil *Fasti Goritiensis (Fastorum Goritiensium liber I.: cum adnotat. Historico-genealogicis)*; ponatisnil jih je leta 1772 goriški študent iz Gradišča Girolamo Pisanelli v svojih izpitnih tezah na višjih jezuitskih študijih. Latinsko poezijo R. Coroninija je predelal Frölichov učenec, nekdanji jezuit Johann Michael Denis, ob pomoči izkušenega Andreasa Friza (*28. 7. 1711 Barcelona; SJ 14. 10. 1726 Dunaj; †november 1790 Gorica). Rudolf Coronini je ob ustanovitvi *Accademia degli Arcadi Romano-Sonziaci* dne 8. 9. 1780 postal njen član z akademskim imenom *Libanio Crissanteo* skupaj s Petrom Antonom Codellijem, nekdanjim jezuitskim študentom – članom rimske *Arcadije* Giuseppejem Colettijem in svojim stricem Gvidom Kobenclom. Gvidov starejši brat Janez Karl Filip Kobenzl je Rudolfova dela nabavil za svojo bruseljsko zbirko.²²

Rudolfova sestra Ludovica Coronini se je poročila z Rudolfom Strassoldom de Villanova; njun brat Ernesto Felice Coronini je predaval filozofijo na jezuitskem kolegiju v Gorici. Po legendi naj bi prednik Cipriano Coronini v Rimu spoznal samega Ignacija de Loyola; leta 1615 je pomagal Kobenclom pri naselitvi jezuitov v Gorici in v drugih krajih.²³

Gvido Kobencl, brat bruseljskega ministra

Pravnuk Rafaelovega brata Janeza Filipa Kobencla, Janez Gašper Kobencl, je bil graščak v Jami pri Postojni, Logatcu, Planini pri Rakeku in v Ribnici. Janez Gašper je s svojo prvo ženo Julienco Perpétuo Bucelini grofico Reichenberg (Bucellini, Buzzeline) imel hčerko nuno Marijo Carolo; njena sestra Margareta Anna (*1698) se je poročila s španskim ministrom na Dunaju baronom Ludolphom Lu-

²¹ Podbersič, *Ivan Krstnik Coronini*, str. 43–44; Belhoste, *Augustin-Louis Cauchy*, str. 172.

²² Kobencl & Paterson, Samuel, *A catalogue*, str. 57 (Coronini, *Operum Miscellaneorum* pod številko 1376 ocenjena na 40 kr); Južnič, Bošković, 390.

²³ Coronini, *Fasti goriziani*, str. 5–6, 9–10, 13, 20, 21, 34, 43, 44, 48, 63; Stipišič, *Pomočne povijesne znanosti*, str. 7.

irdtom Ripperdo (†1739), ki je bil sin zloglasnega španskega zunanjega ministra Johna Williama barona Rupperda (*1684; †1737). Janez Gašper (*1664) se je kot vdovec poročil z grofico Charlotte-Sophie de Rindsmaul-Frauheim (†1756), ki mu je rodila Janeza Karla Filipa Kobencla in Gvida Kobencla. Janez Gašper Kobencl je leta 1729/31 postal vitez zlatega runa, tako kot pozneje njegov sin in vnuka; bil je dunajski vzgojitelj poznejšega cesarja Franca Lotarinškega.²⁴

Gvido se je preselil iz Ljubljane v Gorico leta 1747; njegovi starejši polsestri Kasandra in Marija Elizabeta sta bila v Gorici bogato poročeni z grofoma Coroini in Edling. Leta 1780 je Gvido pomagal ustanoviti *Accademia degli Arcadi Romano-Sonziaci*, ki je takoj postala uradna podružnica rimskih Arkadijcev. Prvi predsednik akademije je bil Gvido, tajnik pa odsluženi vojak in goriški tiskar Florentinec Giuseppe de Coletti (*1744 Rim; †januar 1815 Trst). 2. 7. 1784 je Coletti ustanovil *Osservatore Triestino* in ga urejal še vso Napoleonovo dobo. Tržaški patricij Karel Maffei je konec leta 1784 postal član tržaške veje *Accademia degli Arcadi Triestini* pod Colettijevim vodstvom;²⁵ bil je brat jezuita Jožefa Jakoba Maffeija, pomočnika Gabrijela Gruberja.

Gvido Kobencl je sodeloval s številnimi učenjaki. Leta 1753 mu je Bianchini opisal podzemni tok kraške reke Timava in udvorljivo pohvalil Gvidovo znanje fizike in matematike.²⁶ Dne 4. 2. 1754 je Bianchini iz Vidma ponovno pisal Gvidu Kobenclu o toku Timave; njegovo podzemno povezavo z reko Reka (Recca) je devinski benediktinec Pietro Imperati predstavil bolonjskemu naravoslovcu Ulissu Aldrovandu že leta 1602. Bianchini je Gvidu Kobenclu ob jamah okoli Timave omenil še Nil in druge slavne reke. Bianchini je poskušal najti povezave Reke s podzemnimi vodami Timave pod Kobenclovim Predjamskim gradom. Sistematično je pregledal jamo Carso v iskanju podzemnih zvez s Cerkniškim jezerom. Po pregledu številnih primorskih jam je dognal, da Timavo pod zemljo napaja le Reka (Recca); Gabrijelov brat Tobija Gruber je ugotovitev potrdil.²⁷ T. Gruber je Gvidu Kobenclu pisal, da se okus vode iz Timave pokvari med mešanjem z zemljo in morjem pod površjem.²⁸ Gruber je temeljito preučil vodni režim Planinskega polja in celotne Notranjske, saj je bil le-ta bistvenega pomena za ljubljanski prekop; osebno si je ogledal Cerknico in ob tej priložnosti opisal idrijski rudnik.²⁹ Objavil je nekaj jezikoslovnih opomb glede povezave »kranjske besede luknja« z nazivom gradu Lueg (Luegg), ki nedvomno kažejo na njegovo dobro poznavanje slovenskega jezika. Naziv Luegg se je uporabljal tako za grad Luknja, ki je bil v Gruberjevem času last grofov Barbo, kot za Jamo pri Postojni, kjer je gospodaril Gvidov brat, grof Janez Karl Filip Kobencl.

²⁴ http://www.academia.edu/1596490/Notizia_Biografica_Francois-Etienne_de_Habsbourg-Lorraine, str. 1

²⁵ Južnič, Ljubljanski profesor, 19.

²⁶ Bianchini, *Osservazioni*, str. 81.

²⁷ Tavagnutti, *Giovanni Fortunato Bianchini*; Gruber, *Briefe hydrographischen*, str. 157.

²⁸ Gruber, *Briefe hydrographischen*, str. 157–158.

²⁹ Gruber, *Briefe hydrographischen*, str. 35; Korošec, *Beseda dve o Steinbergovem*, str. 18.

Prijatelj Janeza Karla Filipa, Ruđer Bošković, je dne 3. 6. 1754 pisal Bianchiniju o svojem desetletnem raziskovanju riminijskega pristanišča. Obenem mu je poslal svojo leto dni staro razpravo o ozračju Lune *De Lunae Atmosphaera*, tiskano na petinsedemdesetih straneh.³⁰ Med Bianchinijevimi prijatelji je bil tudi raziskovalec našega krasa Hervey, anglikanski škof v Derryju na Irskem.³¹

Znanost in umetnost v Bruslju

Stoletje po Rafaelovi smrti so Kobencli še vedno imeli odločilen vpliv v goriškem jezuitskem kolegiju. Vnuka Rafaelovega brata Filipa Kobencla, Janeza Filipa in Jakoba Ludvika Kobencla, je Cesar Leopold I. povišal v grofa.³² Kobencli so v Gorico privabili znane učenjake, med njimi Thullnerja in Prešerna;³³ Thullner je pozneje kot dunajski profesor in rektor zaslovel z učbenikom geometrije. Leta 1710 je Goričan Antonio Girolamo Brignoli objavil izpitne teze svojega profesorja Prešerna o svetniku Janezu Nepomuku. Posvetil jih je glavarju Gorice od 1704,³⁴ uradno od 1713, Janezu Gašperju Kobenclu; Janez Gašper je bil sin Janeza Filipa Kobencla, ki je postal goriški glavar leta 1697. Prešeren je predaval filozofijo v Trstu leta 1707 in 1708; nato je dve leti poučeval v Gorici, v Zagrebu leta 1711 in 1712 in na graški univerzi od leta 1713 do leta 1715. Napredoval je v profesorja bogoslovnih predmetov, od leta 1732 do smrti pa je bil v Ljubljani prefekt, spiritual in knjižničar.³⁵

Sin Janeza Gašperja, Janez Karl Filip Kobencel, je študiral na univerzi v Leidnu ob koncu življenjske poti tamkajšnjega rektorja Boerhaava; nato je obiskoval še univerzo Würzburg, dokler ni leta 1730 postal komornik cesarja Karla VI. Kot pravi *bon-vivant* se je izobrazil še na potovanjih do leta 1733. Svobodnjaško pohajanje je prekinila dunajska poroka z Marie-Thérèse de Palfy Erdödy (*1719; †25. 12. 1771), hčerko grofice Marie Margarethe Stubenberg (†28. 5. 1724) in dne 5. 7. 1754 imenovanega feldmaršala, grofa Karla Paula Palfyja Erdödyja (*1697; †1774). Janez Karl Filip Kobencel je med drugim gospodaril z gradovi Prošek, Štanjel, Jama, Ribnica, Planina, Šteberg, Logatec, Lože (Leitenburg), Isernico, Sivigliano in Flambruzzo pri Rivignanu na pol poti med Trstom in Benetkami; zaradi tastovega ogrskega ugleda je nosil tudi veliki križ reda v. Štefana. Po cesaričinem nalogu je postal vitez zlatega runa skupaj s pariškim veleposlanikom Georgom Adamom Starhembergom.³⁶ Enaka prestižna argonavtska naslova sta pozneje dobila sin Janeza Karla Filipa Kobencla leta 1798 in nečak od 1792, podobno kot prvi knez Janez Vajkard Turjaški (1650) in njegovi dediči.

³⁰ Marković, *Ruđer Bošković*, str. 665.

³¹ Shaw, *Bishop Hervey*, str. 286.

³² Anonimno, *Beytrage zur Wappen- und Geschlechtskunder*, str. I.

³³ Murko, *Starejši slovenski znanstveniki*, str. 30–31; Sommervogel, *Bibliothèque*, 7: str. 1151; Kovačič, *Povezave ljubljanskih jezuitov*, str. 106.

³⁴ Pascoletti, *Ex universa philosophia*, str. 86–87; Villermont, *Le comte de Cobenzl*, str. 7.

³⁵ Južnič, *Knjižničarji*, 164. 179.

³⁶ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 126; Villermont, *Le comte de Cobenzl*, str. 251, 252, 254, 277.

Leta 1738 je Janez Karl Filip Kobencl postal pooblaščen minister, zadolžen za Loreno, dedno deželo bodočega cesarja Franca Lotarinškega, nekdanjega varovanca svojega očeta. Janez Karl Filip Kobencl je najzgodnejši doslej znani slovenski prostozidar;³⁷ pridružil se je loži v *Zur Sonne* Bayreuthu leta 1741, desetletje po tem, ko so Franca Lotarinškega sprejeli v ložo v Haagu.

Habsburška Nizozemska v približnih mejah sodobne Belgije z Luksemburgom je pripadla Habsburžanom po vojnah za špansko dediščino; pooblaščen minister za Habsburško Nizozemsko je bil poznejši kancler Wenzel Anton Kaunitz-Rietberg (1744–1746), za njim pa Karl Bathyani (Bačani, 1748–1749) in markiz de Botta-Adorno (1749–1753). Dne 15. 9. 1753 je položaj v odsotnosti Karla Lotarinškega prevzel Janez Karl Filip Kobencl,³⁸ knjižnico pa si je kot simbol svojega svetovljanstva usposobil naslednje leto. Leta 1754 je načrtoval razvoj proizvodnje papirja v Habsburški Nizozemski; ni se obrnil na francoske prostozidarje papirničarje Montgolfierje, temveč je povabil k sodelovanju Johanna-Franza Varrentrappa, ki mu je po nemških deželah brez pravega uspeha iskal primerne inženirja, usposobljenega za postavljanje mlinov za papir. 23. 4. 1758 se je v Bruslju hči Janeza Karla Filipa Kobencla, Marija Eleonora (*1736; †25. 12. 1771), omožila s Françoisom Maximilienom de la Woistinejem (†1770). Janez Karl Filip Kobencl je imel ducat otrok, žal pa jih je le pol preživelo otroštvo: Thérèse (*1739), poročena s Philipom-Rigerjem-Josephom de Varickom, Ludvik (*1753 Bruselj), Mozartova učenka Marie Karoline Charlotte (*1755; †1812), poročena leta 1778 s Chrétien-Charles-Marie-Josephom de Thiennes grofom de Rumbekem (*1758), François-Charles (*1758) in Marie-Josèphe (*1759).

Dne 29. 5. 1767 je sin irskega priseljenca, predsednik Karlovega zasebnega sveta grof Patrice François de Nény (Patrick Mac Neny, *1716; †1784), prenesel Kobenclu željo antwerpenskega tiskarja Jana Baptista Verdussena III. (*1698; †1773): Kobencl naj bi ob pričakovani prepovedi jezuitov pridobil jezuitsko bruseljsko knjižnico, baje najlepšo na svetu. Verdussen je prav dobro vedel, o čem teče beseda, saj je ob številnih inkunabulah hranil slike Petra Paula Rubensa in Antona van Dycka; bil je tudi član Kobenclove bruseljske literarne družbe, poznejše cesarsko-kraljeve akademije. Kobencl je takoj odpisal in ponudbo sprejel; še posebej si je zagotovil lepo sliko Antoona van Dycka. Kobencl ni imel velikega vpliva na pogajanja s Francozi po sedemletni vojni; upravljal pa je Habsburško Nizozemsko še posebno potem, ko je v odsotnosti guvernerja vladal sam.³⁹ Kaunitz ne bi mogel nikoli najti bolj posrečenega ministra Kobenclovega kova; le-ta je bral francoske filozofe, uporabljal teorije janzenista Zegera Bernharda van Espena (*1646; †1728) in Espenovega študenta Justina Fébroniusa (Jean-Nicolas de Hontheim, *1701; †1791). Kobenclova pisma so napolnila 250 zvezkov;⁴⁰ delati je začel ob petih zjutraj v poznejšem Napoleonovem slogu, na svojih bruseljskih sprejemih pa je dajal povabljenecem na pokušino tedaj komaj znani ananas.

³⁷ Košir, *Brat Vega*, str. 105.

³⁸ Boom *Les ministres plénipotentaire*, str. 4, 48, 66.

³⁹ Boom, *Les ministres plénipotentaire*, str. 4, 48, 66, 131, 312, 319.

⁴⁰ Bonenfant, *La suppression*, str. 38–39.

SLIKA 2: Van Dyckov (*1599; †1641) portret vrstnika flamskega baročnega slikarja Cornelisa Schuta (*1597; †1655), narisana med letoma 1628–1636. Nekoč je bil Kobenclova last, danes pa je v Ermitažu.

Janez Karl Filip Kobencel si je veliko dopisoval s Karlom Lotarinškim in Nényem; Janez Karl Filip Kobencel je bil borih nekaj tednov starejši od Karla Lotarinškega, a njuna značaja sta bila daleč vsaksebi, čeprav sta bila vsak po svoje – razsvetljenca. Kaunitz ali Kobencel sta koristila dvora na Habsburškem Nizozemskem videla mnogo bolj centralistično od Karla Lotarinškega, ki si je priljubljenost domačinov pridobil z zaščito njihovih podedovanih pravic. Kobencel je zastopal ideje kanclerja Kaunitza o centralizaciji cesarske loterije in enotnem uradovanju v prid kemijski industriji in proizvodnji porcelana.⁴¹ Septembra 1764 sta se Kaunitz in Kobencel sprla s Karlom Lotarinškim glede centralizacije Brabanta, saj je Karl branil lokalne privilegije. Vdovec Karl Lotarinški je potoval s svojo sestro Anne Charlotte v Flandrijo, trikrat na Dunaj, na Češko, Štajersko in Ogrsko sredi aprila 1750, junija–novembra 1751, ter med poznim majem in 30. 9. 1753. 22. 2. 1755 je Maria Terezija znova povabila Karla na Dunaj na pogovore glede bližajoče se sedemletne vojne. Med septembrom 1764 in 8. 9. 1765 je Karl obiskal svojega umirajočega brata cesarja, ki je izdihnil 18. 8. 1765 na Dunaju; obenem je zdravil svoje bolečine v nogah in je svojega zdravnika priporočil Boškoviću,⁴² ki je bil tako očitno dober z obema sprtima možema, Karlom Lotarinškim in Kobencelom. Med Karlovim obiskom Dunaja je Kobencel nekoliko nepremišljeno prepovedal uvoz holandske soli; nato se je cena soli v Habsburški Nizozemski podvojila in domala sprožila oboroženo vstajo. Karl seveda ni odobral Kobenclovih zasoljenih ukrepov, kar je njun boj za oblast privedlo do vrelišča; Karl

⁴¹ Roegiers, *De academie*, str. 36, 38, 39, 40, 41; Galand, *Charles de Lorraine*, str. 86, 109, 113; Manneback, *Index biographique*, str. 62–63.

⁴² Galand, *Charles de Lorraine*, str. 33–35.

se je deloma umaknil iz politike, dokler ni ubogi Kobencl dne 27. 1. 1770 umrl za jetiko. Ko je Kobencla nadomestil knez Georg Adam Starhemberg (*1724 London; †1807 Dunaj) iz visokega plemstva, se je Karl Lotarinški znova lotil politike kot poveljnik armade, čeprav je domala vse svoje bitke žalostno izgubil; umrl je malo pred svojo dvakratno svakinjo, presvetlo cesarico.⁴³

Leta 1759 je Janez Karl Filip Kobencl pisal bruseljskemu Nunciju Milančanu markizu Johannu Karlu Molinariju (*1715; †1763) pismo v podporo jezuitom. 10. 5. 1762 je Kobencl pisal jezuitskemu provincialu Flandrije-Belgije v Bruslju, J. B. Tyberghieniu, da bo sprejel vse jezuitske begunce iz Francije, kot je v resnici storil pet mesecev pozneje. 8. 10. 1763 je Janez Karl Filip Kobencl v Bruslju podpisal angleško pismo jezuitom iz kolegija v mestu Liège. Dne 17. 6. 1763 je Generalni Guverner Karl Lotarinški, katerega spovednik je bil kranjski jezuit Vajkard Hallerstein, dodal francosko pismo v podporo jezuitski posesti v St. Omersu in preselitvi jezuitov iz Francije v Habsburško Nizozemsko po ukazih *propaganda fide*.⁴⁴ Če bi Kobencl živel dlje, bi gotovo omilil razmeroma grobo preganjanje jezuitov v Habsburški Nizozemski ob prepovedi jezuitskega reda leta 1773.

Kobenclov naslednik Starhemberg nikakor ni bil tako prijazen podpornik jezuitov ob razglasitvi prepovedi jezuitskega reda dne 16. 8. 1773 v Rimu, ki jo je cesarica potrdila 2. 9. 1773. Starhemberg je bil pred prihodom v Bruselj pooblaščen minister v Lizboni in Madridu ter veleposlanik v Parizu (1753–1759). Jožef II. ga je imel v čislih in ga je postavil na Kobenclovo mesto; Starhemberg ni tako briljiral v družbi kot Kobencl, bil pa je v boljših odnosih z generalnim guvernerjem Karlom Lotarinškim in poveljnikom-predsednikom Karlovega zasebnega sveta Nényem, ki je študiral pri jezuitih v St. Omersu in Leuvnu.⁴⁵

Starhemberg je pritiskal na Karla Lotarinškega proti jezuitom, vendar jih je imel Karl rad tudi zaradi svojega kranjskega spovednika Vajkarda Hallersteina, ki mu je pridno služil od leta 1745 pa vse do Karlove smrti leta 1780. Pridigar pri bruseljskem dvoru je bil jezuit Monulfe Burtin (Bertin); Starhemberg ga je leta 1773 poskušal odpustiti, vendar je Vajkard Hallerstein posredoval v Burtinov prid. Spovednik Hallerstein ni pripadal nobenemu od kolegijev, zato ga prepoved jezuitov ni neposredno prizadela; tako se je šele po smrti Karla Lotarinškega vrnil na Kranjsko k svojemu bratrancu baronu Erbergu na graščino Dol.⁴⁶

Starhemberg ni maral cesarjevih reform, zato so ga odpoklicali iz Bruslja dne 9. 5. 1783. Karla Lotarinškega sta po smrti nasledila nadvojvodinja Maria-Christine in Albert Saxe-Teschen (*1738; †1822) leta 1780. Maria-Christine in Albert sta vzgajala svojega nečaka nadvojvodo Karla, ki je postal nasprotnik sina Janeza Karla Filipa Kobencla, Ludvika Kobencla; Habsburško Nizozemsko pa so med

⁴³ Galand, *Charles de Lorraine*, str. 33–35, 135, 139, 147, 152, 167–168.

⁴⁴ Chadwick, *St Omers*, str. 310; Villermont, *Le comte de Cobenzl*, str. 301; Bonenfant, *La suppression*, str. 43.

⁴⁵ Roegiers, *De academie*, str. 35; Bonenfant, *La suppression*, str. 40; Chadwick, *St Omers*, str. 336, 338; Put 1991, str. 103–104; Deneef et al., *Les jésuites Belges*, str. 111, 119; Villermont, *Le comte de Cobenzl*, str. 296; Galand, *Charles de Lorraine*, str. 28.

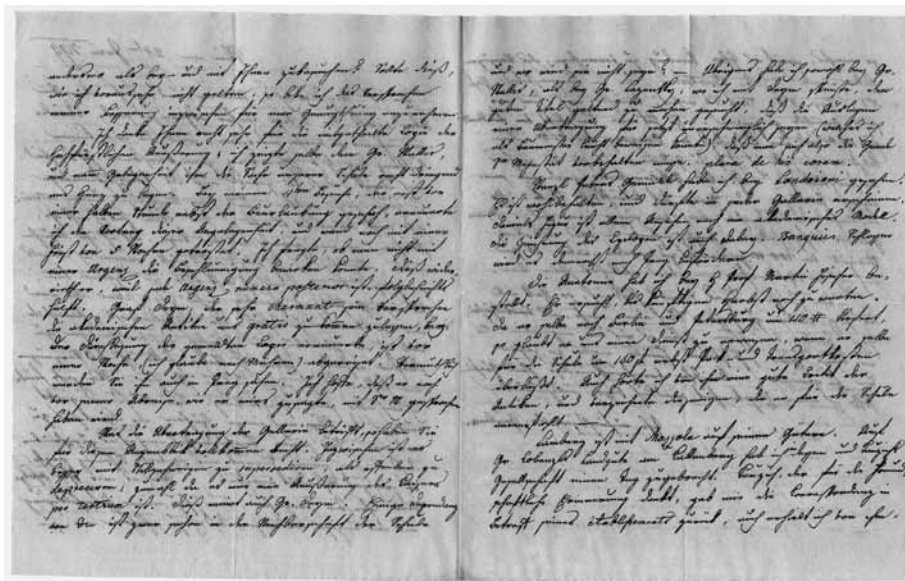
⁴⁶ Chadwick, *St Omers*, str. 344; Foley, *Records*, 5: str. 174–175; Galand, *Charles de Lorraine*, str. 155; Bonenfant, *La suppression*, str. 37, 95; Tarlier, *Almanach*, str. 18.

njunjo upravo uplenili francoski revolucionarji leta 1793,⁴⁷ tako da niti nadvojvoda Karl ni znal veliko pomagati.

Zbiralec slik

Janez Karl Filip Kobencel je poskušal ustanoviti nizozemski »filozofski« časopis po vzoru Rousseaujevega *Journal Encyclopédique*, čeprav Rousseauja ni maral; žal so dunajske oblasti izpodbile Kobenclova prizadevanja.⁴⁸ V Bruslju je utemeljil brezplačno šolo risanja in dajal denar številnim domačim umetnikom; tako je priskrbel podporo v Rimu in Neaplju bruseljskemu slikarju Antoine-Alexandru Cardonu (*1739 Bruselj; †1828 Bruselj).

Janez Karl Filip Kobencel je podpiral številne bruseljske slikarje, njegov nečak Janez Filip Kobencel pa je pomoč razširil še na druge umetnike. Kot zaščitnik dunajske akademije upodablajočih umetnosti (*Akademie der bildenden Künste*) med letoma 1796–1810 Janez Filip Kobencel ni posebno pomagal v Breznici pri Radovljici rojenemu krajinarju Lovru Janši (*1749; †1812), bratu čebelarja Antona Janše (*1743; †1773); velikodušno pa je podpiral klasicistično slikanje sina goriškega krojača, Franca Kavčiča (Caucig, *1755 Gorica; †1818 Dunaj).⁴⁹

SLIKA 3: Pismo Tobije Gruberja poslano Franzu grofu Sternberg-Manderscheidu (Josef ze Šternberka, *1763; †1830) podpisano dne 24. 6. 1799 (Archiv Národního Muzea, Praha, Šternberg-Manderscheid Fond, k64). V desnem spodnjem kotu tretje strani opisuje, kako je grof Janez Filip Kobencel (*1741 Ljubljana; †1810) gostil svojega varovanca slikarja Franca Kavčiča (Caucig, *1755 Gorica; †1818 Dunaj) na svoji posesti na griču Kallenberg, ki je danes del Dunaja.

⁴⁷ Boom, *Les ministres plénipotentiaire*, str. 341, 380.

⁴⁸ Janssens, *History*, 264; Leyder, Johan, Graaf Karl Johann Philipp Cobenzl, 460.

⁴⁹ <http://www.deutsche-biographie.de/sfz8072.html>

V svojem kabinetu v hotelu Mastaing je Janez Karl Filip Kobencel zbiral beli porcelan in slike. Med letoma 1760–1761 je mladi lastnikov nečak Janez Filip Kobencel sestavil katalog risb, razporejen po umetnikih in njihovih šolah, ter poskrbel za njihovo ureditev po nakupu zbirke Borremans izza smrti volilnega kneza Kölna Clemensa Augusta bavarskega (*1700; †6. 2. 1761). Umetelni risar Janez Filip Kobencel se je v poznejših spominih sam sebi zdel dobro usposobljen za samostojno kataloško delo, ki je še danes ohranjeno v Ermitažu in so ga uporabljali, dokler ni car Pavel I. leta 1797 izpeljal nov popis;⁵⁰ boljševiki so leta 1917 zasukali zadevo po svoje.

Bogato galerijo umetnin je po gmotnem polomu Janeza Karla Filipa Kobencela malce po zdrahah s prepovedjo uvoza soli kupil ruski ambasador v Haagu Dmitri (Mihailovič) Galitzin (*1721; †1793) za Katarino II. leta 1768; postala je njena prva zbirka s 3760 ločenimi listi in albumom z 230 risbami kot osnova sodobnega peterburškega Ermitaža.⁵¹ Janez Karl Filip Kobencel je zbral vel kot 6000 risb. Imel je nekaj holandskih umetnin, vključno z Rembrandtovimi; manj je nabavil nemških del z Albrechtom Dürerjem na čelu. Kupil je slike Italijana Giovannija Benedetta Castiglioneja, zbral pa je tudi 42 francoskih skic. Med nekoč Kobenclovimi risbami je bila tudi Rubensova Venera z Adonisom; prevladovali so flamski mojstri, vključno z van Dyckom. Med Kobenclovimi slikami so blestele umetnine Da Vinci, Titiena, Cranacha, Davida Teniersa mlajšega (*1610; †1690) in Kobenclu najljubšega Rubensa; predvsem si je prizadeval sestaviti zbirko slik flamskih umetnikov.⁵²

SLIKA 4: *Skica Jezusove skušnjave s pokrajino francoskega baročnega slikarja Nicolasa Pous-sina (*1594; †1665 Rim) iz nekdanje Kobenclove, danes peterburške zbirke Ermitaža (Kobencel & Kuznecov & Grigor'eva, Izbrannye risunki).*

⁵⁰ Kobencel & Kuznecov & Grigor'eva, *Izbrannye risunki*, str. 7.

⁵¹ Kobencel & Kuznecov & Grigor'eva, *Izbrannye risunki*, str. 5.

⁵² Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 156.

Knjižnica

Janez Karl Filip Kobencl je stanoval v hotelu Mastaing v Bruslju. Po očetu je prevzel nekaj knjig; večino svoje knjižnice pa je kupil, med drugim pri normandijskem knjigarnarju Charlesu Fontainu (*1724; †1802), ustanovitelju knjigarne v Mannheimu leta 1742. Johann-Franz Varrentrapp (*1706; †1786) je leta 1731 ustanovil knjigarno v Frankfurtu na Majni; Kobenclu je med 14. 1. 1747 in 18. 12. 1752 dostavil 291 knjig, med njimi 130 v nemškem jeziku.⁵³ Kobencl je knjige prav tako nabavljal pri vdovi Pierra Vassa, pri Jeanu-Louisu de Boubersu in Georgesu III. Fricxu v Bruslju; kupoval je pri Henriju Bottinu v Monsu, v glavnem uvožene pariške knjige pa mu je pošiljal Joseph-Ignace Van Praet (*1724; †1792), ki je svojo knjigarno odprl maja 1762 v Brugesu (Brugge) in nato vsak mesec izdajal ponudbe v katalogih.⁵⁴ Za Janeza Karla Filipa Kobencla je Jacques-Thomas Deflinne iz mesta Tournai leta 1763 nakupoval literaturo na Nizozemskem in v Franciji. V Haagu je Kobencl naročal knjige pri Pierru Gossu mlajšemu, novosti in cene pa je Kobenclu posredoval Pierre de Hondt. Michael Lambert je Kobenclu dne 22. 3. 1758 priporočil *Journal des Sçavants*, najstarejši evropski akademski časopis, ki je prinašal tudi nekaj znanstvenih novic. Kobencl je v Strasbourgu kupoval knjige pri Jean-Geoffroyu Bauerju, na Dunaju pa pri cesarsko-kraljevem tiskarju prostozidarju Johannu-Thomasu Trattnerju. Kobencl se je s tekočimi objavami seznanjal z branjem *Journal Encyclopédique*, *Mercure de France*, *Gazette Britannique* in *Gazette de France*. Kanonik Pierre Wouters (*1702; †1792), kraljevi knjižničar v Bruslju med letoma 1754 in 1768, je za Kobencla kupoval knjige na razprodajah, Kobencl pa se je sam udeležil pariških razprodaj knjig pokojne markize de Pompadour (Jeanne Antoinette Poisson, *1721; †15. 4. 1764) in knjižnice jezuitov iz cerkve Saint-Paul-Saint-Louis na cesti Saint-Antoine v okraju Marais po izgonu jezuitov iz Francije novembra 1764. Leta 1760 je Kobencl nameraval za univerzo v Leuvnu nabaviti naravoslovni kabinet obubožanega škotsko-pariškega raziskovalca in člana pariške akademije od leta 1750 Michela Adansona (*1727 Aix-en-Provence; †1806) po njegovi vrnitvi s petletnega raziskovanja v Senegalu.⁵⁵

Kasandrin sin Coronini je svojemu stricu Janezu Karlu Filipu Kobenclu dal Dantejevo *Divine comédie* in Petrarkove poezije. Janezu Karlu Filipu Kobenclu sta pri urejanju knjižnice pomagala nečak Janez Filip Kobencl in mladi tajnik Gottfried baron van Swieten (*29. 10. 1733 Leiden; †29. 3. 1803 Dunaj), sin poveljnika Boerhaavejevega učenca. Gottfried je služboval v Bruslju med letoma 1755 in 1757, zadnje mesece ga je nadziral Janez Karl Filip Kobencl, da bi ustregel navodilom dunajskega dvora; pozneje je kot vodilni habsburški diplomat podpiral glasbenike Josepha Haydna, Mozarta in Beethovna, prav tako pa ljubljanskega profesorja Balthasarja Hacqueta. Janez Karl Filip Kobencl ni imel navade pisati ali brati, temveč so to zanj raje opravljali mladi tajniki, njih vsakokrat štiri ali pet po številu.⁵⁶

⁵³ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 124, 156.

⁵⁴ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 117–118.

⁵⁵ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 119–123.

⁵⁶ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 125; Villermont, *Le comte de Cobenzl*, str. 7, 8, 22, 88–89, 186, 216–217, 221.

Pred letom 1739 je Karl Janez Filip Kobencli končal prvi avtorski katalog svoje knjižnice na 94 folijih; platnici sta se pozneje izgubili. Naslednji avtorski katalog na 149 folijih je bil zapisan leta 1761/62. Vsak naslov je imel arabsko številko med 1 in 2000;⁵⁷ le-te so se nanašale na tretji katalog s kronologijo nakupov, ki danes ni v evidenci. Leta 1755 je Janez Karl Filip Kobencli obnovil knjižnico Burgundskih vojvod, leta 1769 pa je v Bruslju plačal stroške utemeljitve *Société littéraire*. Družba je po njegovi smrti prerasla v Cesarsko-kraljevo Akademijo znanosti in umetnosti dne 16. 12. 1772; k njenemu napredku je pripomogel leuvenski knjižničar Cornelius Franciscus Nelis uit Mechelen (*1736; †1798), poznejši antwerpski škof.

Skrbnik zapuščine Janeza Karla Filipa Kobenclija je bil odvetnik Brabantskega sveta Nicolas-Joseph Sanchez d'Aguilar. Sestavil je katalog knjižnice; rajniki je zapustil tudi kletke za ptice, barometer, botanični termoskop, hidrometrične pripomočke, črpalko in 36 portretov angleških vladarjev. Popis je uporabil Georg-Adam knez Starhemberg kot novi pooblaščen minister v Bruslju (1770–1783). Knjige je prodal knjižničar Joseph Ermens (*1736; †1805); februarja in marca 1770 je spisal kupcem namenjen katalog, razdeljen v pet strokovnih področij: teologija, pravo, znanosti z umetnostmi, literatura in zgodovina. Licitacijo je dne 21. 6. 1771 vodil tiskar H. de Vleminckx. Naslednje leto je Samuel Paterson (*1728; †1802) v Londonu objavil angleški prodajni katalog 2176 Kobenclovih knjig, vendar jih ni ločil od zapuščin drugih Nizozemcev; deloma je bil to angleški prevod bruseljske ponudbe, pozneje pa so v Patersonovo tiskano besedilo ročno vnesli cene posameznih knjig. Drugi Kobenclovi katalogi so 2.821 bibliografskih enot razporedili v deset strokovnih skupin s podskupinami. Zgodovinskih knjig je bilo 990 ali 35,09 %. V strokovni podskupini zgodovine cerkve z 12,52 % vseh knjig je 81 del poročalo o meniških redovih, med njimi 73 o jezuitih, vključno z njihovim pregonom s strani markiza Pombala; zapis je Gerard van Swieten (*1700; †1772) svoj čas bral cesarici. Deset knjig Janeza Karla Filipa Kobenclija je poročalo o numizmatiki, štiri o kronologiji, kar 454 pa je bilo literarnih del. Med 1208 Kobenclovimi pisci je bilo 457 Francozov in 204 Nemcev. 52,35 % knjig je bilo francoskih, 21,48 % pa latinskih. Zbral je devet inkunabul in 80 izdaj iz 16. stoletja; postavljal se je s 67 rokopisi in 50 slovarji oziroma enciklopedijami. Kobencli je bral razsvetljence Grotiusa, Pierra Bayla in Johna Locka, ob njih pa številne časopise⁵⁸ v slogu prihajajočih dob.

106 knjig Janeza Karla Filipa Kobenclija ali 3,75 % je bilo posvečenih eksaktnim znanostim, med katerimi je zanemarjal geologijo in paleontologijo. Znanosti niso bile v ospredju zanimanj Janeza Karla Filipa Kobenclija, razen v povezavah z romani in teatom. Kobencli je zbral šest knjig o matematiki, tri o astronomiji, sedem o fiziki, eno samo o alkimiji s kemijo, eno o antropologiji, sedem o splošnem naravoslovju, eno o botaniki, tri o zoologiji, 23 o medicini, štiri o mehaniki ali inženirstvu, 11 o poljedelstvu, štiri o domačem gospodarstvu in 28 o vojaških vedah. V drugih 114 knjigah si je ogledoval lepe umetnosti vključno z arhitekturo, urbanizmom, kiparstvom, slikarstvom, glasbo, igrami in športi; imel je 84 zemljevidov in precej manj

⁵⁷ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 126–127; *Bibliothèque Royale, cabinet des Manuscrits*, rokopisa št. 20.922 in 20.919.

⁵⁸ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 130, 133–134, 136, 143–144, 191–193.

potopisov med skupno 115 geografskimi knjigami, ni se pa branil niti 990 zgodovinskih knjig. Kobencel ni imel belgijskih piscev, le eno med njegovimi knjigami je napisal Nizozemec, med Rusi pa ga je zanimal le kemik Lomonosov.⁵⁹

Kobenclov bruseljski politični nasprotnik Karl Lotarinški se je nekoliko bolj poglobil v matematične vede, saj je zbral 34 knjig o matematiki, 17 o astronomiji, 38 o fiziki, 60 o alkimiji-kemiji, 22 o geologiji, 25 o mehaničnih strojih in inženirstvu.⁶⁰ Karl Lotarinški je iz knjižnice Mariemonta leta 1777 dobil 36 knjig o znanosti, kar je bilo 7,37 % vseh. Imel je deset ogrskih piscev in zgolj po enega ameriškega, češkega, kitajskega, perzijskega ali arabskega;⁶¹ bral je fizikalna dela Sigauda de la Fonda, Jacquesa Rohaulta in Puliana. Kupil je kemiji Nicolasa Lemerya in Pierra Josepha Macquera, dva izvoda Dideroteve *Encyclopedie*, delo Valmonta De Bomara o naravoslovju, Duhamela Du Monceauja, potopise de Condamineja, du Haldeja in podobnih, ki jih je prebiral tudi Žiga Zois v Ljubljani; Lemerya, Condamineja in Diderota se ni branil niti Janez Karl Filip Kobencel. Karl Lotarinški je veliko bral o jezuitih, vendar novodobni popisovalec Karlovih knjig, Belgijec Sorgeloos, med Karlovo zapuščino ni zasledil morebitnih posegov Karlovega spovednika kranjskega jezuita Vajkarda Hallersteina, brata slovitega misijonarja Avgušтина. Karl Lotarinški je imel razmeroma številno zbirko 255 rokopisov, med njimi risbe naprav za elektriko, kemijo in proizvodnjo porcelana, razne skrivnostne spise in medicinsko-kemijske rokopise Paracelza.⁶² Listal je naravoslovno razlago Stare zaveze *Physica sacra* züriškega naravoslovca Johanna Jakoba Scheuchzera (*1672; †1733), zemljepisno *Description de l'univers* Allaina Manesson-Malleta, nürnbergsko naravoslovje *Délices Physiques* (1766/67) izpod peresa Georga Wolfganga Knorra, ki ga je bral tudi Kobencel, južnoameriško *La Metallurgie* Alvareza Alonza Barba v pariški izdaji iz leta 1750 in spis jezuita Jeana Paulusa (*1710 Vergaville; †1781) *Descriptio d'une machine astronomique*, natisnjen v Point-à Mousson leta 1762.⁶³ Jean Paulus je leta 1763 prispel v Bruselj kot urar in strojnik Karla Lotarinškega; sestavil mu je uro, drugo astronomsko uro pa je izdelal za potrebe mesta.

Svobodomiselni Janez Karl Filip Kobencel je 14. 4. 1759 obžaloval prepoved pariške Dideroteve Enciklopedije kot dedinje londonskega dela Ephraima Chambersa. Kobencel si je dopisoval z Voltairom prek knjigarnarja Johanna-Franza Varrentrappa; Kobencel in njegova žena sta bila resnična Voltairova občudovalca, saj sta zbrala 41 njegovih del in 13 knjig o njem. Kobencel je aprila 1759 hvalil knjigo *Candide ou l'optimisme* iz leta 1759, v kateri je prepoznal Voltairovo pero z besedami »Au moins Candide n'est-il pas ce que Voltaire nous a donné de plus mauvais«;⁶⁴ imel je tudi Voltairovo *Elémens de la philosophie de Newton, mis à la portée de tout le monde*, par M. De Voltaire, natisnjeno v Amsterdamu pri J.

⁵⁹ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 192–193, 199.

⁶⁰ Sorgeloos, *Charles de Lorraine*, str. 834.

⁶¹ Sorgeloos, *Charles de Lorraine*, str. 838.

⁶² Sorgeloos, *Charles de Lorraine*, str. 830.

⁶³ Sorgeloos, *Charles de Lorraine*, str. 825, 827–828, 830, 832; Kobencel & Paterson, *A catalogue*, str. 88.

⁶⁴ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 138.

Desbordesu leta 1738. Voltairov esej o naravi toplote *Essai sur la nature de feu, et sur sa propagation* (1737), napisan za nagradno tekmovanje pariške akademije leta 1739, ni bil objavljen v Voltairovih zbranih delih iz let 1739 in 1748, temveč šele leta 1757/58 pri Cramerju v Ženevi; tudi tega je nabavil Kobencli. Dne 28. 11. 1766 je le malo po natisu bral iz angleščine prevedeni estetski esej o okusih Alexandra Gérarda (*1728; †1795), tiskan istega leta 1766 v Parizu pod naslovom *Essai sur le goût..., augmenté de trois dissertations sur le même sujet, par MM. De Voltaire, d'Alembert et de Montesquieu*. Tudi Kobenclov antagonist Karl Lotarinški je imel 27 Voltairovih del v Bruslju.

Kobencli je poročal dne 8. 11. 1758, da si je ogledal *De l'Esprit* Clauda Adriena Helvétiusa v pariški izdaji iz leta 1758, ki jo je nabavil nemudoma po natisu, čeprav je bila 10. 2. 1759 na ukaz pariškega parlamenta sežgana pred velikimi stopnicami Sodne palače. Podobno hitro je nabavil Voltairovega *Candide*.⁶⁵ Rousseaujev *Contract social ou Principes du droit politique* (1762) je svojemu nekdanjemu tajniku Gottfriedu van Swietenu opisal kot slabo knjigo, pa tudi sicer je črtil *Julie, ou la Nouvelle Héloïse*, Jean-Jacquesa Rousseauja, ko si jo je dal prebrati dne 22. 4. 1761, malo po natisu v Parizu konec januarja 1761. Bral je tudi gospodarska dela Quenaya in knjige Boškovičevega prijatelja fiziokrata Victorja de Riquettija markiza de Mirabeauja iz let 1761 in 1768.⁶⁶ Med povzetki točnih znanosti si je Kobencli dal prebirati Magnièresove *Remarques sur plusieurs branches de commerce et de navigation* iz leta 1757. Predvsem so ga zanimale zdrahe okoli Buffonove *Histoire naturelle* v pariški izdaji iz leta 1749; nabavil je hudo kritiko Buffona izpod peresa prijatelja fizika Renéja Antoine Ferchaulta de Réaumurja (*1683; †1757), nekdanjega oratorianca Josepha-Adriena Lelarge de Lignaca. Pod naslovom *Lettres à un Américain sur l'Histoire naturelle, générale et particulière de M. de Buffon* so jo izdali nemudoma po Buffonovem prevodu v nemščino v Hamburgu leta 1750.

Kobencli je kupil pariški *Dictionnaire raisonné universel d'histoire naturelle*, ki ga je leta 1764 objavil Jacques-Christophe Valamont de Bomare (*1731; †1807). Med mladostnimi popotovanji je nabavil peto izdajo pariških *Elémens des mathématiques*, ki jih je Bernardu Lamyju objavila pariška vdova Delaulne leta 1731; jezuitu Pierru Varignonu (*1654 Caen; †23. 12. 1722 Pariz) s *Collège de France*, od leta 1688 članu geometrijskega oddelka pariške akademije, so istega leta v Parizu pod podobnim naslovom posmrtno objavili matematiko pri pariškem tiskarju Pierre-Michelu Brunetu. Drugo amsterdamsko izdajo Lamyjeve matematike iz leta 1682 je hranil baron Erberg v Ljubljani in pozneje v Dolu. Lamy je pri osemnajstih letih začel študirati v Parizu. Štiri leta pozneje je med študijem retorike spoznal Malebrancheja in ostal njegov prijatelj do smrti. Leta 1671 in 1672 je poučeval filozofijo na kolegiju v Saumurju in nato v Angersu. Ker je v Angersu zagovarjal tedaj še prepovedano kartezijsko filozofijo, ga je kralj Ludvik XIV. leta 1676 odstavil. Po štirih letih izgnanstva je nadaljeval pouk v Grenoblu. Leta 1679 je objavil mehaniko s pravilom za seštevanje sil v paralelogramu, ki ga je istočasno opisal Varignon. Lamyjeva knjiga je bil tako priljubljena, da so jo leta 1687 še ponatisnili prav v času

⁶⁵ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 139, 140, 173, 201, 206, 208, 209, 210.

⁶⁶ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 146–147, 149, 152, 210.

izdaje Newtonovih Principov onstran preliva. Leta 1685 je Lamy svoj matematični učbenik dopolnil z geometrijo. Naslednje leto je dobil dovoljenje za vrnitev v Pariz, vendar je zaradi teoloških nasprotij že leta 1690 odšel v Rouen. Tam je leta 1701 objavil razpravo o perspektivi.⁶⁷ Po smrti zbrana Lamyjeva matematična dela so izšla leta 1734 v Amsterdamu.

Janez Karl Filip Kobencel je hranil francoski prevod Jeana Hellota dela Nemca Christophe-Andréja Schlüterja *De la Fonte des mines, des fonderies, des grillages, des fourneaux de fonte, d'affinage, de raffinage, des fabriques de vitriol, de potasse, etc.*, tiskan v Parizu med letoma 1750–1753, ki ga je s pridom uporabljal za napredek kemijske industrije Habsburške Nizozemske.⁶⁸ Nabavil je tudi zelo vplivne Hallerjeve *Elementa physiologia corporis humani* (Lausanne 1757–1766). Kobencel je bral *Mesures des trois premiers degrés du Méridien dans hémisphère austral* (Pariz 1751) Charlesa de La Condamineja o slovitih meritvah poldnevnikarja pariških akademikov v Peruju. Razmeroma prevratniško razsvetljenska so bila Kobenclova branja fiziološke *Vénus physique* (Haag 1746) Pierra Louisa Moreauja de Maupertiusa, kjer je že dišalo pa Darwinovi evoluciji. Za splošno znanstveno izobrazbo si je privoščil poljudna spisa *Histoire du ciel* (Pariz 1740) in *Le Spectacle de la nature, ou Entretiens sur les particularités de l'Histoire naturelle qui ont paru les plus propres à rendre les jeunes gens curieux et à leur former l'esprit*, natisnjeno v Amsterdamu leta 1743, ki je bila prvič objavljena leta 1732; obe uspešnici je spisal duhovnik Noel Antoine Pluche (*13. 11. 1688 Rems; †19. 11. 1761 Pariz), profesor retorike in šolski rektor v Remsu. Kobencel je si je dal brati najmanj dve Leibnizovi knjigi, ni pa zanemarjal niti del Christiana Wolffa, med njimi *Vernüfftige Gedancken von der Würckungen der Natur* (Halle 1725), *Von den Absichten der natürlichen Dinge* (Francfort 1726) in *Allerhand nützliche Versuche dadurch zu genauer Erkenntniss der Natur und Kunst der weg gebähnet wird...* (Halle 1727).⁶⁹ Nabavljal je spise o vrtnarjenju, rožah in tulipanih; zanimalo so ga knjige o porokah in ženskah, cenil pa je tudi umetelnost knjižnih vezav ter redke tiske. Rad je imel neoklasicizem, ki se uveljavil po izkopavanju Herculana; nabavil je knjigo Roberta Adama *Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalato in Dalmatia* (London 1763). Grof Mario Coppolo, glavni bankir kralja Neaplja in Sicilije in pisec dela o politični ekonomiji Neaplja po odprtju ceste do mesta Benevento (1793), je bil Kobenclov mladostni tovariš; zato mu je poslal neapeljske novosti o izkopavanjih arheologov *Antichita du Ercolano* (1757).

Kobencel je nabavil delo Franca Antona pl. Steinberga (*1684 Kalec pri Zagorju na Krasu; †1765 Ljubljana) *Gründ-lichen Nachricht von dem in dem Inner-Crain gelegenen Cirknitzer See*, ki jo je v Ljubljani objavila Ana Elizabeta, vdova Reichardt, leta 1758 na 235 straneh s 34 bakrorezi. V Kobenclovih katalogih so popisali kar 25 broširanih izvodov Steinbergovega dela; knjigo je pošiljal znancem, med drugimi sodelavcu Nényju. Promberger je v knjigotrškem oglasu ljubljanskega *Wochentliches Kundschaftsblatt* na eni strani ponudil naprodaj dvanajst knjig, Steinbergovo

⁶⁷ Cantor, *Vorlesungen*, 4: 603.

⁶⁸ Roegiers, *De academie*, str. 36, 38, 39, 40, 41; Galand, *Charles de Lorraine*, str. 86, 109, 113; Manneback, *Index biographique*, str. 62–63.

⁶⁹ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 150–151, 156.

o Cerkniškem jezeru za 1 fl. Deželni glavar Janez Gašper Kobencl je Steinberga spodbujal k raziskovanju že med letoma 1718–1720; zato je Steinberg njegovemu sinu Janezu Karlu Filipu Kobencu posvetil sedem zahvalnih strani v knjigi. Leta 1761 je Janez Karl Filip Kobencl omogočil tiskanje skrajšanega prevoda v kraljevi tiskarni v Bruslju pod naslovom *Le lac merveilleux ou description du lac de Czirknitz en Carniole, et des ses principales singularités Phisiques. Tirés de l'allemand de Steinberg*; posvetilo je bilo to pot namenjeno Kobenclovi soprogi na 59 straneh z bakrorezom, natisnili so še haaški francoski prevod in ljubljanski izdaji istoveten nemški graški ponatis v Gradcu, ki je imel zgolj drugega izdajatelja. Steinberg in Kobencl sta bili starodavni notranjski rodbini, čeprav je Steinbergov oče obubožal po izgubi denarja, vloženega v rejo lipancev, tako da je moral prodati graščino na Kalcu in se preseliti v cerkniški Marof, ko je Franc Anton Steinberg dopolnil komaj tri leta. Steinbergov mladostni vzornik je bil pariški kraljevi matematik Nikolaj Bion.⁷⁰ Steinberg je končal nižje študije in vsokošolski študij filozofije v Ljubljani; geodezije in mehanike se je naučil na Dunaju. Med letoma 1712–1724 je bil uradnik cesarske dvorne blagajniške in rudarske komisije, nato preiskovalec gozdov, cest, morja na Reki in nadzornik deželnih cest na Kranjskem. Med letoma 1724 in 1747 je bil kot zemljemerec in risar upravitelj rudnika v Idriji.

Kobencl je sodelavcem razpošiljal še Vergilove pesnitve, med drugim Karlu Lotarinškemu, Kobenclovemu nasledniku na položaju ministra leta 1783 malteškemu vitezu grofu Ludwigu Karlu Barbiano-Belgiojosoju (*1718 Milano; †1801 Milano) in Nényju.⁷¹ Kobencl je sledil novicam od vsepovsod; že aprila 1764 je v bruseljskih in nizozemskih časopisih objavil novico o izvolitvi novega poljskega kralja, Boškovičevega prijatelja Stanisława Poniatowskega. Uradno je bil ustoličen komaj 7. 9. 1764,⁷² predčasno obvestilo pa je Kobencu poslal njegov nekdanji tajnik van Swieten, ki je kot predstavnik Habsburžanov spremljal volitve.

SLIKA 5: Janez Krstnik baron Paccassi je takole posvetil svoj prevod Eulerjeve knjige grofu Janezu Filipu Kobencu leta 1781.

⁷⁰ Korošec, *Beseda dve o Steinbergovem*, str. 16; Sevnik, *Steinberg*, str. 458.

⁷¹ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 169.

⁷² Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 174.

Janez Karl Filip Kobencel ni pomagal le kranjskim piscem; plačal je tiskanje zgodovinske knjige Roberta Macquéreauxa de Valenciennesa, ki jo je uredil hebraist in bibliograf Jean-Noël Paquot (*1722; †1803) z omembo Kobenclovega imena v uvodu. Grof Janez Filip Kobencel, nečak Janeza Karla Filipa Kobencela, se je navzel nekaj stričeve velikopoteznosti; dal si je posvetiti nemški dunajski prevod Eulerjeve latinske razprave o kometih iz leta 1744, ki jo je leta 1781 na Dunaju prevedel jurist, diplomat, arhitekt, astronom in matematik Janez Krstnik baron Paccassi (Johann Baptist, *1758 Gorica; †1818 Dunaj). Paccassi je bil sodelavec G. Gruberjevih učiteljev Karla Scherfferja in Abrahama Gotthelfa Kästnerja; postal je član berlinske akademije znanosti skupaj z Eulerjem in Lambertom, s katerima si je tudi dopisoval. Janez Krstnik Paccassi je leta 1781 na Dunaju prevedel pravne spise francoskega finančnega ministra Jacquesa Neckerja (*1732; †1804). Bil je potomec dvornega arhitekta Schönbrunna, Nikolaja Frančiška Leonarda Paccassija (Nikolaus Franz Leonhard, *1716 Dunajsko Novo mesto; †1790 Dunaj), ki je postal član dunajske umetniške akademije leta 1768 in baron dne 15. 7. 1769; kamnoseki Paccassi so se do evropskega slovesa povzpeli z delom za lokalne goriške velmože vključno s Coroniniji. Janez Krstnik baron Paccassi je leta 1784, takoj po prvih francoskih poskusih bratov Montgolfier, objavil matematične izračune možnosti usmerjanja poletov z baloni; kot neizvedljivo zaradi predebele stene balona je zavrnil idejo jezuita Francesca Lana Terzija o vakuumskem zračnem plovilu.⁷³ Razmišljal je o elipsasti obliki balona in preveril upor zraka po Eulerjevi Mehaniki.⁷⁴ Izračunal je krivočrtno gibanje ob spremembi zunanega tlaka ob poti balona, ki ga je meril z živosrebrnim barometrom. Upošteval je tudi vpliv težnosti sosednjih planetov po računih geologa Barthélmija Faujasa de Saint-Fonda (Barthélémy, *1741; †1819); uporabljal je Saint-Fondov francoski opis Montgolfierjevega poleta, ki ga je bral tudi Žiga Zois v Ljubljani, saj je črtil matematično premalo podkovani nemški prevod Franza Überlackerja.⁷⁵ Janez Krstnik baron Paccassi je cikal tudi na nagradni razpis pariške akademije o upravljanju balonov. Že med tiskom je slišal za polnjenje balonov z ogljikovim dioksidom, ki ga je zato opisal v dodatku.⁷⁶

Ob smrti Janeza Karla Filipa Kobencela v hotelu Mastaing, kjer je z družino živel od prihoda v Bruselj leta 1753, so popisali tudi 477 oziroma 535 knjig ob vazah in porcelanu njegove soproge, ki je vdovski stan uživala le dobro leto. Gospa grofica, članica prestižnega damskega reda zvezdastega križa (*Hochadeliger Frauenzimmer-Sternkreuzorden*) pod vodstvom presvetle cesarice, je brala Davida Huma, barona d'Holbacha in *Histoire de Russie* Mihaila Lomonosova v prevodu Marc-Antoineja Eïdousa. V prid svojih otrok je listala po *Atlas des enfants, ou méthode pour apprendre la géographie*, obenem pa po *Médecine du pauvre* z obravnavo ortopedije; ogledovala si je tudi tiste dni priljubljeni knjigi o vrtnarjenju.⁷⁷ Leta 1914 so v Bruslju postavili Kobenclov doprsni kip Marseillčana Jean-Philippe-Augustina

⁷³ Paccassi, *Bewegungen der Luftmaschine*, str. 10–11.

⁷⁴ Paccassi, *Bewegungen der Luftmaschine*, str. 16, 20, 23.

⁷⁵ Paccassi, *Bewegungen der Luftmaschine*, str. 16, 20, 26, 27, 29.

⁷⁶ Paccassi, *Bewegungen der Luftmaschine*, str. 32, 33.

⁷⁷ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 176, 182–183, 188.

Ollivierja (*1739; †1788), ki je delal za dvor Karla Lotarinškega; slednji je svojemu ljubljanskemu soimenjaku očitno končno vendarle odpustil pretekle zamere.

Nečak in sin v vihrav razsvetljenstva

Med poglavitnimi prijatelji Janeza Karla Filipa Kobencla je bil svetovljanski jezuit Bošković; le-ta se je zelo zanimal za pouk fizike v habsburški monarhiji, ki se mu je zdel naprednejši kot v južnih italijanskih deželah. Prav zato je leta 1763 sprejel katedro v habsburški Pavii. Lepemu sprejemu na jezuitskem kolegiju v Ljubljani in sploh v Habsburški monarhiji so botrovale Boškovićeve zveze z najvišjim kranjskim plemstvom, predvsem z grofi Kobencli, ki so se z Boškovićevo fiziko seznanili v dunajskih šolah.

Med najvidnejšimi politiki habsburške krone so bili njega dni nedvomno prav Kobencli. Janez Filip Kobencel je leta 1760 stopil v državno službo v Bruslju, kjer je bil njegov stric Janez Karl Filip Kobencel od leta 1753 pooblaščen minister cesarice Marije Terezije za Belgijo; pri stricu je ostal, dokler ni dobil podobnega boljše plačanega položaja na Dunaju leta 1767. Janez Filip Kobencel je postal leta 1771 državni svetnik in je leta 1777 spremljal cesarja v Parizu; tam je živel medtem že naturalizirani Francoz Bošković. O Boškovičevih pismih, poslanih Janezu Karlu Filipu Kobenclu, za zdaj ni ne duha ne sluha, zato pa je na voljo pet francoskih in italijanskih Boškovičevih pisem, poslanih iz Milana ali Pavie nečaku Janeza Karla Filipa Kobencla, Janezu Filipu Kobenclu v Bruselj in na Dunaj dne 5. 12. 1769, 19. 1. 1770 in 28. 1. 1770. Pri roki sta tudi dva odgovora Janeza Filipa Kobencla z opisom bolezni in smrti Janeza Karla Filipa Kobencla. Kobenclova pisma hranijo v Bibliotheca Civica Angelo Mai v Bergamu, Boškovićeve pa v Berkley University Bancroft Library.⁷⁸ Leta 1779 je Janez Filip Kobencel postal vicekancler, od leta 1792 do leta 1793 zunanji minister tako kot njegov bratranec desetletje pozneje; leta 1792/93 je bil kot Kaunitzev naslednik dunajski kancler (prvi minister). Od leta 1801 do leta 1805 je bil habsburški veleposlanik v Parizu in je kot brat prostozidar *Numa Pompilius Romanus* posredoval pisma med prostozidarjema Jurijem Vego in Boškovičevim nekdanjim italijanskim sopotnikom astronomom Lalandom. Janez Filip Kobencel je kot prostozidar celo priporočil Kranjca Siegfrieda pl. Tauffererja, ko je ta brez haska iskal podporo za svoje gospodarske podvige pri zagrebškem nadškofu Maksimilijanu Vrhovcu. Siegfried Taufferer je briljantno študiral na Terezijanišči in nato v administraciji Vojne Krajine med letoma 1772–1787 prodajal ladijski les; zavoľo sumov so ga leta 1780 zaprli, potem ko je verjetno spremljal cesarja ob ruskem obisku aprila 1780. Leta 1782 se je pridružil prostozidarjem, leta 1797 pa je v Lvivu srečal bodočega jakobinca pisca Boškoviću naklonjenih fizikalnih knjig nekdanjega frančiškana Ignjata Martinovića (*1755; †1795) in Hacqueta. Poleti 1789 je imel Siegfried Taufferer novo zdrabo s cesarjem in z državnim trezorjem, zato se leta 1789 in 1790 previdno umaknil v senco beneškega

⁷⁸ Proverbio, *Nuovo Catalogo*, str. 11–12, 51, 72, 75, 104, 114, 187.

leva. Januarja 1791 so ga aretirali, tako da ga je rešila zgolj gladovna stavka, čez nekaj mesecev pa so ga opravljalci razglasili za jakobinca. Od jeseni 1793 do aprila 1794 je v resnici sodeloval z dunajskimi in ogrskimi jakobinci; z Dunaja je odšel v Ljubljano, skrivaj prestopil beneško mejo brez veljavnih dokumentov in deloval po navodilih Maximilienovega brata Augustina Robespiera.⁷⁹ Tauffererja je zaneslo preveč na levo; močna krvnikova vrv je zavdala njegovim jakobinskim dejanjem in nehanjem.

Napoleon je povabil upokojenega Janeza Filipa Kobencla v svoje zasebne prostore sredi okupiranega Schönbrunn nekaj ur pred podpisom mirovne pogodbe, s katero so ustanovili Ilirske province 14. 10. 1809. Kobencl je nanizal podatke o naših deželah, takoj nato pa je Napoleon sestavil ukaz za ustanovitev Ilirskih provinc.⁸⁰

Janez Filip Kobencl je podedoval očetove posesti; po bratrančevi smrti je dobil še Logatec in Planino pri Rakeku, kjer je Gvido Kobencl gospodaril že dne 27. 1. 1770 namesto premladega nečaka. Janez Filip Kobencl je vse posesti zapustil pravnuku svoje tete, Mihaelu Coroniniju grofu Cronbergu iz Gorice;⁸¹ leta 2006 so v goriški knjižnici zadnjega moškega nosilca priimka Coronini, Guglielma Coroninija, našli dolgo iskani rokopis o šahu *De ludo scachorum* sodelavca Leonarda da Vincija, frančiškana Luca Pacioli.

Bratranec Janeza Filipa Kobencla, Ludvik Kobencl, se je najprej učil v Bruslju pri ženevskem učitelju matematike Marçoneju; ta je bil visok zgolj tri čevlje in pol, med popotovanji po Evropi pa je izpopolnil svoje topničarske račune.⁸² Ludvik Kobencl je nato obiskoval kolegij Harcourt v Parizu; tam sta se svoj čas učila njegova vzornika Montesquieu in Denis Diderot. Naslednji Ludvikov učitelj je postal strasbourški univerzitetni profesor Jean-Daniel Schoepflin (*1694; †1771), ki je slovel po svoji bogati zbirki knjig. Med Schoepflinovimi dijaki sta bila ruski princ Nikolaj Mihailov Galitzin (*okoli 1714; †1758) in Goethe leta 1770 oziroma 1771. Leta 1768 se je Ludvik Kobencl na bruseljskem izpitu izkazal s poznavanjem zgodovine Nemčije in diplomatskih pogajanj, uspešno pa je rešil celo matematične vaje; predsednik izpitne komisije je bil Nený.⁸³

Ludvik Kobencl si je kot veleposlanik v Peterburgu dopisoval s cesarjem Jožefom (1785–1790). Gruberja, Hacqueta, Eulerja ali Hallersteina nista obravnavala, veliko pa sta si imela za povedati o Aepinusu (*1724; †1802). Aepinus je pod glavnim vzgojiteljem Nikito Ivanovičem Paninom (*1718; †1783) postal domači učitelj matematike, vojaških, fizikalnih in astronomskih ved velikega vojvode, poznejšega carja Pavla I. po Lomonosovi smrti leta 1765 in po odstopu matematika

⁷⁹ Vodopivec, *Le Jacobin*, str. 16.

⁸⁰ Košir, *V spremstvu Katarine*, str. 50; Israel, *Major Peace Treaties*, str. 489; Šumrada, Poglavitne poteze napoleonske politike, 82.

⁸¹ Marković, *Ruđe Bošković*, str. 593–595, 650, 735, 757 (pomotoma Karl Filip namesto Janeza Karla Filipa Kobencla); Smole, *Graščine*, str. 103, 267, 271, 348, 422, 595–596.

⁸² Villermont, *Le comte de Cobenzl*, str. 251, 252, 254, 277.

⁸³ Sorgeloos, *Charles de Cobenzl*, str. 184–185.

Semena Andreeviča Porošina leta 1766.⁸⁴ Učeni Aepinus se je izborno spoznal tudi na kodiranje tajnih sporočil, v Peterburgu pa je med letoma 1758–1761 dodelal pekiški izum elektroforja Avgušтина Hallersteina in sodelavcev. Leta 1781 so po caričinem naročilu v Peterburgu sestavili poldrugi meter dolg in pol toliko širok Voltov elektrofor; uporabil je 36 kg španskega voska in 81 kg smole, zgledoval pa se je po dunajskem modelu, ki ga je bržkone izdelal Jan Ingenhousz (*1730; †1799). Gabrijel Gruber je desetletje pozneje v Polotsku sestavil še nekoliko daljšo napravo;⁸⁵ leydenski študent Ingenhousz je prevzel položaj cesaričinega zdravnika po Gerardu van Swieten in januarja 1777 postavil Franklinove strelovode na Hofburg.⁸⁶

Ludvik Kobencli je bil prostozidar iluminat pod imenom *Arrian*. Svojo diplomatsko pot je začel na Danskem leta 1774, v Berlinu (1777) in po priporočilu Wenzela Antona pl. Kaunitza v Peterburgu od leta 1779 do 1797. Utemeljil je diplomatske povezave med Rimom in Rusijo, zaslovel pa je tudi kot zagovornik v Peterburg prebeglega malteškega reda viteзов sv. Ivana, katerega veliki mojster je postal Kobencliu sovražni car Pavel I. leta 1798. Ludvik Kobencli je bil poslanec pri Katarini II. in nato pri Pavlu I.; prijazno se je pogajal s Katarino II. in s svojim prijateljem Grigorijem Potemkinom o tretji delitvi Poljske. Ob začetku poti na Krim v drugi polovici januarja 1787 so cesarica, Ludvik Kobencli in številni sopotniki obiskali belorusko mesto Mstislav (Mscislaw), v katerem je jezuit Gabrijel Gruber predaval arhitekturo; Gruber je carici pokazal risbo, na kateri je z vodnimi žigi poglobil občutek perspektive, kar mu je prineslo uspeh na razstavi v Leipzigu. Ko je cesaričino spremstvo odhajalo iz mesta na 124 saneh, 14 kočijah in 40 spremljajočih vozovih, so se na eni strani ceste od nje poslavljal Gruberjevi jezuiti, na nasprotni strani pa uniati Iraklija Lisovskega.⁸⁷

Pavel I. se je pod Paninovim vplivom oprl na Pruse; Katarinin zaupnik Ludvik Kobencli mu zato ni bil po godu, tako da je vsak Kobenclov obiskovalec moral nemudoma zapustiti Rusijo v roku enega dne.⁸⁸ V tako nemogočih okoliščinah je bil Kobencli odpoklican kmalu po Pavlovem kronanju; kot namestnik ministra za zunanje zadeve je postal glavni pogajalec in sopodpisnik Campoformijskega miru (17. 10. 1797) in miru v Lunévilleju (9. 2. 1801). Tako kot njegov oče je dobil veliki križ kraljevega reda sv. Štefana; postal je komornik, državni svetnik cesarja in grof cesarstva, ki pa so mu bili dnevi šteti.⁸⁹

Ludvik Kobencli je postal drugič poslanec v Sankt Peterburgu (1798–1800) v času, ko se je 17. 4. 1799 Gabrijel Gruber pisno ponudil za caričinega zobozdravnika. Gruber je junija 1799 razstavil svojo zračno črpalko v prostorih peterburške

⁸⁴ Roegiers, *De academie*, str. 37, 38; Villermont, *Le comte de Cobenzl*, str. 168, 178, 181; Kobencli & Kuznecov & Grigor'eva, *Izbrannye risunki*, str. 7; Galand, *Charles de Lorraine*, str. 139; Kobencli & Josef, *Joseph II*, 1: str. 331, 340, 399; 2: 83, 513; Tereščuk, *Pavel I*, str. 99; Lelinoj, *Pavel I*, str. 41, 48–49.

⁸⁵ Schiffer, *Draw the lighting*, str. 58; T.C. piše Mr. Urbanu, str. 355.

⁸⁶ Conley & Brewer-Anderson, *Franklin and Ingenhousz*, str. 293.

⁸⁷ Moroškin, *Iezuiti v Rosii*, str. 227, 229; Košir, *V spremstvu Katarine*, str. 51, 53.

⁸⁸ Moroškin, *Iezuiti v Rosii*, str. 341; Pierling, *La Russe*, 4: str. 356; Rouët de Journal, *Noniciature*, str. 24–25; Sugonjaev, *E.P. Daškova*, str. 32.

⁸⁹ Israel, *Major Peace Treaties*, str. 429, 433; Košir, *V spremstvu Katarine*, str. 58.

akademije in 21. 11. 1799 v Polocku sprejel Boškovičevega pavijskega študenta Francesca Ricca (*1755 Novara; SJ; †1809 Polock), ki je ob zori francoske revolucije v Milanu objavil odmevno Boškovičevo biografijo in bibliografijo; Ricca je iz Torina v Rusijo potoval kar dve leti. Ludvik Kobencel je bil od 1800 do 1805 zunanji minister in vicekancler. Dejansko je vodil habsburško vlado kot nasprotnik nadvojvode Karla, ki se je zaman zavzemal za mir z Napoleonom. Karl Mack von Leiberlich (*1752; †1828) je bil poglavitni vojni adut stranke Franza Colloreda (*1731; †1807) in Ludvika Kobencla; voditelja stranke sta kot ministra med letoma 1801–1805 zahtevala vojno. Svoj čas je nadvojvodo Karla oviral minister Johann-Amadeus-Franz de Paula baron Thugut, Colloredo in Janez Ludvik Kobencel pa sta mu znala zmetati pod noge veliko hujša polena. Franz Colloredo je postal direktor topništva leta 1786, tako da je bila njegova kritika vojnega ministra Karla tudi strokovno obarvana. Mackov poraz pri Ulmu (20. 10. 1805) je Habsburžane izločil iz vojne kljub Karlovim dosežkom na italijanski fronti. Karl se je zavedal težavnosti vojskovanja proti Napoleonu, zlasti po njegovem lastnoročnem kronanju (1804).⁹⁰ Poraz pri Austerlitzu (2. 12. 1805) in mir v Bratislavi (26. 12. 1805) sta pokopala upe Janeza Ludvika Kobencla.

Zaključek

Priimek Kobenclov je pod južnimi obronki Alp izumrl pred dobrima dvema stoletjema. Zadnji dve generaciji sta storili enako napako kot pokneženi celjski grofje stoletja poprej. Stremeli so po kar najvišjih službah, pozabljajoč na stoletno habsburško modrost: oblast narašča skozi številen naraščaj oblastnikov. Tako kot davni Celjski je tudi Kobenclova družina v ihti hlastanja po oblasti izumrla po moški veji; seveda se je pred tem ovekovečila v slovenski zgodovini diplomacije. Celjski so kopicili svojo moč na spretni »grajski politiki«, ⁹¹ Kobencli pa so se povzpenjali s prostozidarskimi zvezami v visoki dunajski družbi. Za razliko od Celjskih ali Turjaških-Auerspergov grofje Kobencli niso stremeli po knežji časti, ki je bleдела že pred Napoleonovim zatrtjem Svetega rimskega cesarstva. Orožje Celjskih je bil meč, Turjaški pa so se postavljali z gospodarskimi uspehi na Dolenjskem in Sudetskem; notranjsko-primorski veleposestniki Kobencli so svoj uspeh tlakovali z razgledanostjo in svetovljanstvom.

Grofje Kobencli in knezi Turjaški so bili vitezi zlatega runa. Kobencli izjemoma niso zaničevali svojega slovenskega rodu; opirali so se na skrivne prostozidarske vezi, s katerimi so kovali prestiž. Poslednji Kobencli so delovali v dobi drugih učenih slovenskih rojakov, na Dunaju rojenih bratov jezuitov Gabrijela, Tobije, Janeza in Antona Gruberja. ⁹² Ludvik Kobencel in Gabrijel Gruber sta več let družno delovala v Peterburgu; seveda liberalnejši Kobencel ni vedno podpiral jezuitskega generala Gabrijela Gruberja, ki je omogočil obnovo Družbe Jezusove pred dvestotimi leti.

⁹⁰ Eysturlid, *The Formative Influences*, str. 120.

⁹¹ Kosi, *Grajska politika*, str. 466, 488.

⁹² Južnič, *Holotecture*, str. 14 ali Južnič, *Zgodovina raziskovanja vakuuma*, str. 249.

Viri in Literatura

Viri

- Anonimno, *Beytrage zur Wappen- und Geschlechtskunder sämtliche Herrenstands-Familien des österreichische Kaiserstaats. Die Graphen von Kobencl*. Wien: Anton Strauss, 1818 (ARS, AS 730, Dolski arhiv, fasc. 119).
- Beer, A. & Fiedler, *Joseph II und Graf Ludwig Cobenzl. Ihr Brief-wechsel*. 1-2. Wien, 1873.
- Bianchini, Giovanni Fortunato, *Gio. Fortunato Bianchini, medico, Osservazioni intorno all'uso dell'electricité celèste e sopra l'origine del fiume Timavo, riportate in due lettere. Drugo pismo: Osservazioni intorno al fiume Timavo scritte in una lettera al Nobile ed Erudito Signore Guido Conte Cobenzl*. Venezia: G. B. Pasquali, 1754, str. 41–81.
- Brignoli, Antonio Girolamo, *Theses ex Universa Philosophia Quas in Caesareo Societatis Jesu Gimnasio Goritiae Anno MDCCX, Mense _Die_ publice propugnabit Illustrissimus Dominus Antonio Girolamo Brignoli.... Academiae Princeps Praeside R. P. Ioanne Baptista Praeschern Societate Jesu, AA. LL. et Philosophiae Doctore, ejusdemque Professore Ordinario. Patron Janez Gašper Kobencl*. Gorizia. 50 tez, 1710.
- Bruselj, *Bibliothèque Royale Belgique, Le cabinet des Manuscripts*, rokopisa št. 20.922 in 20.919.
- Coronini, Rodolfo, *Fastorum Goritiensium liber I.: cum adnotat. Historico-genealogicis*. Dunaj: Kurtzböck, 1769; Coronini, Rodolfo & Girolamo Pisanelli, *Fasti Goritiensis*. Gorica, 1772; Coronini, Rodolfo & Alessio Stasi & Lorenzo Da Ponte, *Fasti goriziani*. Gorizia: Valeri, 1780.
- Coronini, Rodolfo, *Operum Miscellaneorum T. I. continens Irenaeani Tulianorum Diplomatis Censuram eruditibus Utinensibus propositam. Accedit: Syllabus Tergestinatorum Antistitum et Appendix Documentorum Anecd. cum notis et indice locupletissimo personarum illustrium*. Venetiis: Ant. Zatta, 1769.
- Euler, Leonhard, *Theoria motuum planetarum et cometarum / Theoria motuum planetarum et cometarum continens methodum facilem ex aliquot observationibus orbitas cum planetarum tum cometarum determinandi : una cum calculo, quo cometæ, qui annis 1680 et 1681, itemque eius, qui nuper est visus, motus verus investigatur*. Berlin, 1744; *Beyträge zur Theorie der Cometen; Theorie der Planeten und Cometem von Johann Freyherrn von Pacassi übersetzt, und mit einem Anhang und Tafeln vermehrt / Leonh. Eulers, Director der Königl. Academie der Wissenschaften von Berlin, Mitglied der Kaiserl. Academie der Wissenschaften von Petersburg, ... Theorie der Planeten und Cometen*. Posvečeno Janezu Filipu Kobenclu, prevajalec Johann baron Paccassi. Wien: J.T. von Trattner, 1781.
- Gruber, Tobija, *Herrn Tobias Grubers, Weltpriesters und k.k. Bau- und Navigationsdirektors im Temeswarer Banat, Briefe hydrographischen und physikalischen Inhalts aus Krain an Ignaz Edlen von Born k.k. wirklichen Hofrath*. Vienna: Johann Paul Krauss, 1781.
- Kobencl (Cobenzl) & Ermens, Joseph, *Catalogue des livres, en toutes sortes de facultez et langues, de feu S.E. le comte de Cobenzl, Chevalier de l'Ordre de la Toison d'Or, Grand Croix de l'Ordre de Saint-Etienne, Ministre Plénipotentiaire de S.M. l'Impératrice Douairière et Reine Apostolique pour la Gouvernement des Pais-Bas, etc, etc, disposé par ordre des matieres & avec quelques notes litteraires*. Bruxelles: Veminchk, 1771.
- Kobencl & Paterson, Samuel, *A catalogue of a choice collection of books, antient and modern, in various languages and sciences, and in neat condition, lately made in the Netherlands: The most approved Authors in Divinity and Oriental Literature; History and Antiquities; Philosophy and the Sciences; Natural History, including the elegant productions of Nurenberg; a fine Collection of the most valuable Editions of the Classics; many of the most approved French, Italian and Spanish Writers; Roman Missals, finely illuminated;*

Music in Print and Manuscript; sundry Prints, Books of Prints, scarce Portraits, Original Drawings, &c. Many of which were selected from the libraries of their excellencies the late Count Cobenzl, Prime Minister in the Austrian Netherlands; the Marquis Fuente Fuerte, the Spanish Ambassador to the States-Genera; De Heer De Buys, Secretary to the States of Holland and West-Freiland; Philip Douw, M.D. of Middelburg, and Others. Which will be Sold by Auction by Samuel Paterson, in Essex-Street, in the Strand, On Wednesday, May the 6th 1772, and the Twelve following Evenings. To begin each Evening precisely at Six o 'Clock. London, 1772.

- Kobencl (mecen) & Macquereau de Valenciennes, R. & Paquot, J.-N., *Histoire générale de l'Europe depuis la naissance de Charles-Quint jusqu'au cinq juin MDXXVII*. Leuven: Imprimerie académique, 1765. Nadaljevanje: *Histoire générale de l'Europe Durant les années MDXXVII, XXVII, XXIX*. Paris, 1841.
- Lavrin, Andrej Jožef, Na povikshanje tiga vissoku rojeniga gospoda gospoda Philippa Knesa Kobenzelna k' nar vikshi shlushbi vunanyh opravil. Oda Slovenska/Dell ode slava sulla esaltazione di sna eccellenza il signore signore Filippo conte di Cobenzl (Plen. Tit.) al piu alto servizio degli affari esteri. Parafrasi deli' abate Andrea Laurin, protonotario apostolico ecc. *Raccolta di composizioni e di poesie italiane, latine, francesi, friulane, tedesche, cragnoline, inglesi, greche e di ebraiche fatte in occasioneche Sua Eccellenza Il signore signore Giovanni Filippo del S. R. J. Conte di Cobenzl . . . fu - commissario plenipotenziario del ' augustissima Casa d' Austria al congresso di Teschen per lo ' stabilimento della pace tra le armi austriache, e prussiane conclusa felicemente nell di XIII. maggio MDCCLXXIX*. Gorizia: Giuseppe Tommasini, 1779.
- Lamy, Bernard, *Elémens de mathématiques, ou le Traité de la grandeur en général, comprend l'arithmétique, l'algèbre, et l'analyse et les principes de toutes les sciences qui ont la grandeur pour objet... par le R. P. Bernard Lamy*. Amsterdam, 1680; 1682; ... 2e édition revue et augmentée. Paris: vdova Delaulne, 1731.
- Paccassi, Johann, *Abhandlung über die Bewegungen der Luftmaschine*. Wien: Trattner, 1784.
- Rutar (R), S., Dve stari slovenski pesmi. *Ljubljanski Zvon* (Ljubljana) 14 (1894), str. 62–64, 127.
- Tarlier, H. (ur.), *Almanach de la Cour de Bruxelles sous les Dominations autrichienne et française, la monarchie des Pays-Bas et le gouvernement Belge, de 1725 à 1840: formant l'introduction à l'almanach Royal officiel de Belgique*. Bruxelles: Tarlier, 1864.
- T.C. v pismu Mr. Urbanu, *Gentleman's Magazine and Historical Chronicle* (London: J. Nichols). 51, 4. Avgust 1781, str. 355.
- Triller, Inventarium über wailand vollgebornen Herr Herr Graf Georg Andreas Triller von Trilleck (ARS, AS 309, Zapuščinski arhiv, fascikel 46, Tehnična enota 114, litera T, št. 25a/Ribnica, str. 154–206)

Literatura

- Accorsi, M.L., Zonta, C. (ur.), *Natio Germanica Bononiae I La Matricola (Die Matrikel) 1573-1602, 1707-1727*. Clueb, Bologna 1999.
- Belhoste, Bruno, *Augustin-Louis Cauchy. A Biography*. New York: Springer-Verlag, 1991.
- Cavazza, Silvano, Giovanni Cobenzl fino al 1564: la formazione di un ministro austriaco, *Oltre i confini*. Gorizia 2013, str. 143–152.
- Janssens, P., The Spanish and Austrian Netherlands, 1579-1780. *History of the Low Countries* (ur. Blom, J. C. H.; Lamberts, E.). Berghahn Books, 2006, str. 221–274.
- Bonenfant, Paul, *La suppression de la compagnie de Jésus dans les Pays-Bas autrichiens (1773)*. Bruxelles: Maurice Lamertin, 1924.

- De Boom, Ghislaine, *Les ministres plénipotentiaire dans les Pays-Bas autrichiens, principalement Cobenzl*. Lamertin, Bruxelles, 1932.
- Bösel, Richard, *Orazio Grassi : architetto e matematico gesuita : un album conservato nell'Archivio della Pontificia Università gregoriana a Roma*. Rim: Argos, 2004.
- Cantor, Moritz Benedict, *Vorlesungen über Geschichte der Mathematik* 4. Leipzig: Treubner, 1894, 1900, 1901, 1908.
- Chadwick, Hubert, *St Omers to Stonyhurst. A History of two Centuries St Omers, 1593 Bruges, 1762 Liege, 1773 Stonyhurst, 1794*. London: Burns and Oates, 1962.
- Chalmers, Alexander (ur.), *The General Biographical Dictionary*. London: Nichols and Son, 1816.
- Conley, Timothy K. & Brewer-Anderson, Melissa, Franklin and Ingenhousz: A Correspondence of Interests. *Proceedings of the American Philosophical Society* 141, 1997, št. 3, str. 276–296.
- Dadić, Žarko, *Collected works. Marin Getaldić*. Zagreb: Institut za Povijest Prirodnih, Matematičkih i Medicinskih Nauka Jazu, 1968.
- Dadić, Žarko, *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*. Zagreb: SNL, 1982.
- Deneef, Alain et al., *Les jésuites Belges 1542-1992. 450 ans de Compagnie de Jésus dans les Provinces belgiques*. Bruxelles: Association Royale des Ancients Elèves du collèges Sainte-Michel, 1992.
- Dehergne, Joseph, *Répertoire des Jésuites de Chine de 1552 a 1800*. Rim: Institutum Historicum S.I., 1973.
- Eysturlid, Lee W. *The Formative Influences, Theories, and Campaigns of the Archduke Carl of Austria*. New York : Greenwood Press, 2000.
- Feingold, Mordechai (ur.), *Jesuit Science and the Republic of Letters*. Cambridge: MIT, 2003.
- Foley, Henry, *Records of the English Province of the Society of Jesus*. 1-6. London: Burns and Oates, 1877-1880.
- Galand, Michèle, *Charles de Lorraine, gouverneur général des Pays-Bas autrichiens (1744-1780)*. Bruxelles: Édition de l'Université, 1993.
- Gorman, Michael John, Mathematics and Modesty in the Society of Jesus: The Problems of Christoph Grienberger. *The New Science and Jesuit Science: Seventeenth Century Perspectives*. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers, 2003, str. 1–120.
- Israel, Fred L. (ur.), *Major Peace Treaties of Modern History 1648-1967*. New York: Chelsea House 1, 1967.
- Južnič, Stanislav, *Začetki moderne znanosti v Ljubljani*. *Kronika* (Ljubljana) 52 (2004), str. 317–348.
- Južnič, Stanislav, *Knjižničarji in knjige o matematičnih vedah v knjižnici ljubljanskega jezuitskega kolegija*. *Knjižnica* (Ljubljana) 49 (2005), str. 155–182.
- Južnič, Stanislav, Bošković v Ljubljani. *Zgodovinski časopis* (Ljubljana) 61 (2007), str. 365–392.
- Južnič, Stanislav, Ljubljanski profesor Jožef Jakob Maffei, njegovi sorodniki, sodelavci in učenci. *Kronika* (Ljubljana) 55 (2007), str. 17–28.
- Južnič, Stanislav, *Zgodovina raziskovanja vakuuma in vakuumskih tehnik, 2. del*. Društvo za vakuumsko tehniko Slovenije, Ljubljana, 2010.
- Južnič, Stanislav, *Holotecture: from Francesco Robba through Gabrijel Gruber to Bruno Urh : the fountain of the three*. Nacionalni inštitut za arhitekturo, Ljubljana, 2012.
- Kobencl & Kuznecov, II. & Grigor'eva, IS, (ur.), *Izbrannye risunki iz sobraniya Gosudarstvennogo Ermitaža: k 200-letiju osnovanija otdeleniya risunkov (1768 g.): kolekcija K. Cobenzlja: katalog vystavki*. Sovetskij hudožnik, Leningrad, 1969.
- Kobencl, Ludwig & Josef, *Joseph II. und Graf Ludwig Cobenzl: ihr Briefwechsel*. Wien: Gerold, 1901.
- Korošec, Branko, Beseda dve o Steinbergovem in drugih opisih Cerkniškega jezera. *Kronika* (Ljubljana) 15 (1967), str. 11–22.
- Kos, Dušan, *O melanholiji, karizizmu, nasilju in žrtvah*. Koper: Knjižnica Annales, 2004.

- Kosi, Miha, Grajska politika – primer grofov Celjskih. *Kronika* (Ljubljana) 60 (2012), str. 465–494.
- Košir, Matevž, Brat Vega, prostozidar. *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike* 15-16, 2002, str. 75–111.
- Košir, Matevž, V spremstvu Katarine Velike - krmsko potovanje Ludvika Kobencla. *Slovenski diplomati v slovanskem svetu* (ur. Ernest Petrič). Mengeš: Center za evropsko prihodnost, 2010, str. 49–58, 201–212, 368–377.
- Kovačič, Lojze, Povezave ljubljanskih jezuitov z Akademijo Operozov. *Tretji dan* (Ljubljana) 31 (2002), str. 104–117.
- Lelinoj, E.I. (ur.), *Pavel I bez retuši: antologija*. Sankt Peterburg: Amfora, 2010.
- Levičnik, Josip, Zgodovinske črtice. Janez pl. Kobencl (Cobenzl), slavni Kranjec. *Kmetijske in rokodelske novice* 11. 4. 1874, 32/15: 109–110, 118–119.
- Leyder, Dirk; Johan, Frédérique, Graaf Karl Johann Philipp Cobenzl en de Europese educatieve ruimte. Of de internationale opvoedingsstrategie van een Oostenrijkse diplomaat in Brusel (1753-1770)/ Count Karl Johann Philipp Cobenzl and European educational space. Or international education strategy of an Austrian diplomat in Brussels. *Revue Belge de Philologie et de Histoire* (Bruselj) 89/1 (2011), str. 455–490.
- Lukács, Ladislaus, *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S.I.* I-II. Romae: Institutum historicum Societatis Iesu, 1978.
- Manneback, Ch. (ur.), *Index biographique des Membres, Correspondentes et Associés de l'Académie royale de Belgique de 1769 à 1963*. Bruxelles: Palais des Académies, 1964.
- Marković, Željko, *Ruđe Bošković*. Zagreb: JAZU, 1968-1969.
- Miklavčič, Maks, Seebach (Sepach, Sepacher) Peter (geslo). *SBL* (Ljubljana) 3 (1971), str. 268–269.
- Moroškin, Mihail Jakovlevič. *Iezuiti v Rosii: s carstvovanija Ekaterini II-i i do našego vremeni. Čast I*. Peterburg: Tipografija tovariščestva »Obščestvennaja Poljza«, 1888.
- Murko, Vladimir, Starejši slovenski znanstveniki in njihova vloga v evropski zgodovini – Astroonomi. *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike* 2, 1974, str. 11–41.
- Pascoletti, Maddalena Malni, *Ex universa philosophia. Stampe barocche con le tesi dei Gesuiti di Gorizia*. Gorizia: Laguna, 1998.
- Pierling, Paul, *La Russe et le Saint-Siege. Études diplomatiques*. 1-5. Paris: Plon, 1896.
- Podbersič, Renato, Ivan Krstnik Coronini, goriški vojskovodja in cesarski vzgojitelj. *Kronika* (Ljubljana) 47 (1999), str. 43–48.
- Proverbio, Eduardo, *Nuovo Catalogo della corrispondenza di Ruggerio Giuseppe Boscovich*. Roma: Accademia nazionale delle scienze detta dei XL, 2004.
- Put, Eddy. La suppression. *Les jésuites dans les Pays-Bas et la principauté de Liège (1542-1773): dossier accompagnant l'exposition du même nom aux Archives générales du Royaume à Bruxelles* (ur. Put, Eddy; Wynants, Maurits). Bruxelles: l'Archives, 1991, str. 101–109.
- Rainer, Johann, *Grazer Nuntiatur 3. Band. Nuntiatur des Girolamo Portia und Korrespondenz des Hans Kobenzl 1592-1595*. Wien: Akademie, 2001.
- Remmert, Volker, Picturing Jesuit Anti-Copernican Consensus: Astronomy and Biblical Exegesis in the Engraved Title-Page of Clavius' *Opera mathematica* (1612). *Jesuits II: Cultures, Sciences, and the Arts, 1540-1773* (ur. Malley, John). Toronto: University Press, 2006, str. 291–313.
- Rouët de Journal, Marie-Joseph, *Nonciature d'Arezzo, 1802-1806*. 1-2. Rome: Imprimerie polyglotte Vaticane, 1922, 1927.
- Roegiers, J., De academie van Maria-Theresia in historisch perspectief. *De Weg naar eigen academiën, 1772-1938. Colloquium Brussel 18-20. 11. 1982* (Bruselj) 1983, str. 29–42.

- Schiffer, Michael Brian. *Draw the Lighting Down. Benjamin Franklin and Electrical Technology in the Age of Enlightenment*. Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press, 2003.
- Sevnik, Roman, Steinberg (Stemberg), Franc Anton (geslo). *Primorski slovenski biografski leksikon* (ur. Martin Jevnikar) 14, 1988, str. 458–459.
- Shaw, Trevor, Bishop Hervey at Trieste and in Slovenia, 1771 = Škof Hervey v Trstu in Sloveniji 1771. *Acta carsologica* (Postojna) 30 (2001), str. 279–291.
- Smole, Majda, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: DZS, 1982.
- Snoj, Marko; Greenberg, Marc L., O jeziku slovanskih prebivalcev prostora med Donavo in Jadranom v srednjem veku (pogled jezikoslovcev). *Zgodovinski časopis* (Ljubljana) 66 (2012), str. 276–305.
- Sommervogel, Carlos, *Bibliothèque de le Compagnie de Jésus, Première partie: Bibliographie par les Pères Augustin et Aloys de Backer, Nouvelle Édition par Carlos Sommervogel, S.J. Strasbourgeois*. Bruxelles-Paris: publiée par la province de Belgique, Tome I-IX, 1890-1900.
- Sorgeloos, Claude, La bibliotheque de Charles de Lorraine. *Revue belge de philologie et d'histoire* (Bruselj) 60 (1982), str. 809–838.
- Sorgeloos, Claude, La bibliotheque du comte Charles de Cobenzl, ministre pleni- potentiaire dans Les Pays-Bas autrichiens et celle de son épouse, la comtesse Marie-Thérèse de Palffy. *Le livre & l'estampe* (Bruselj) 30 (1984), str. 115–210.
- Stipišič, Jakov, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji in praksi*. Zagreb: Školska knjiga, 1972.
- Sugonjaev, Ju.M., E.P. Daškova i Petergofskaja doroga: Rosijskaja Akademija načinjajetsja. *E.P. Daškova i XVIII vek*. Moskva: MGI imeni E.R.Daškovi (ur. I.V.Tičinina & all). 2010, str. 11–20.
- Štih, Peter, Slovansko, alpskoslovansko ali slovensko? O jeziku slovanskih prebivalcev prostora med Donavo in Jadranom v srednjem veku (pogled zgodovinarja). *Zgodovinski časopis* (Ljubljana) 65 (2011), str. 8–51.
- Šumrada, Janez, Poglavitne poteze napoleonske politike v Ilirskih provincah. *Zgodovinski časopis* (Ljubljana) 61 (2007), str. 75–84.
- Tavagnutti, Maurizio, Giovanni Fortunato Bianchini e le prime ricerche sul Timavo sotterraneo nell'antica Contea di Gorizia. *Diffusione delle conoscenze: Atti del XXI Congresso Nazionale di Speleologia, Trieste, 2-5 giugno 2011* (ur. Franco Cucchi; Pino Guidi). Trieste: EUT Edizioni Università di Trieste, 2013, str. 497–505.
- Tereščuk, Andrei Vasil'evich, *Pavel I : žizn' i carstvovanie*. Sankt-Peterburg: Vita nova, 2011.
- Uršič, Milena, *Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske*. Ljubljana: SAZU, 1975.
- Villermont, Charles, *Le comte de Cobenzl, ministre plénipotentiaire aux Pays-Bas*. Lille : Desclée, 1925.
- Vodopivec, Peter, Le Jacobin de la Carniole le baron Siegfried von Taufferer et la France. *Nations, cultures et sociétés d'Europe centrale aux XIXe et XXe siècles; mélanges offerts au professeur Bernard Michel*. Paris: Publications de la Sorbonne, 2006, str. 15–27.
- Wallace, William, Jesuits' influence on Galileo's Science. *Jesuits II: Cultures, Sciences, and the Arts, 1540-1773* (ur. Malley, John). Toronto: University Press, 2006, str. 314–336.

SUMMARY

Cobenzls (on 300th anniversary of Johann Karl Philip Cobenzl's birth in Ljubljana)

Stanislav Južnič

The past Carniola families played decisive roles in politics worldwide. The path *per aspera ad astra* of Carniola- Gorizia family Cobenzl is described with a special attention put on their next to last generation headed by the minister plenipotentiary for Habsburg Netherlands Johann Karl Philip Cobenzl. Johann Karl Philip Cobenzl did not hide his Slovenian heritage but his freemason pedigree in fact helped a lot in his political relationships. As the leading Habsburg politician and economist he educated the first rate diplomats who arranged the destiny of Europe during the early Napoleonic era. One of them was his son Ludwig, the other was a dozen years Ludwig's elder, Johann Karl Philip Cobenzl's nephew-assistant Johann Philip Cobenzl. Soon after Johann Karl Philip Cobenzl passed away, both of them got the highest Viennese political and diplomatic positions which enabled them to create a new European order dictated by the echoes of French Revolution. Johann Karl Philip Cobenzl also educated Gottfried baron van Swieten, the son of the Imperial physician Gerard van Swieten. Gottfried baron van Swieten supported artists and scientists during his successful diplomatic career.

In his Brussels hotel headquarters Johann Karl Philip Cobenzl welcomed the best European minds of his days, among them his personal friend physicist Roger Boscovic. Johann Karl Philip Cobenzl organized a worldwide network which enabled his on-time acquisition of all art, books, or newspaper needed for a modern political-economical leader. The role of Johann Karl Philip Cobenzl's first rate Brussels library and his collection of fine arts proved to be decisive for the success of his family inside the European freemasonic freethinkers of his era. Although Johann Karl Philip Cobenzl never read his books but preferred his secretaries to read and comment them for him, the new books and journals helped his work in the modern times when the quick circulation of novelties paves the way for the right political or economic activities. Together with his wife of Hungarian Magnate descent Johann Karl Philip Cobenzl acquired as much as 54 books of Voltaire, because they were his fans. Johann Karl Philip Cobenzl criticized Voltaire's Geneva antagonist Roussaeu although Johann Karl Philip Cobenzl in vain tried to establish the Brussels philosophical journal modeled on Rousseau's *Journal Encyclopédique*. Johann Karl Philip Cobenzl was much more successful organizer of Brussels Literary Society *Société littéraire* with soon after his death got Maria Therese's Academics status as *Académie impériale et royale des sciences et belles-lettres de Bruxelles*, later renamed *Académie royale de Belgique*. Johann Karl Philip Cobenzl's achievements were endorsed by his younger brother Guido Cobenzl who soon became a president of similar Gorizia academy *Accademia degli Arcadi Romano-Sonziaci* connected with its Roman headquarters and its later output in Trieste.

The ban on Holland Salt export certainly was not a pleasant decision on the very end of Johann Karl Philip Cobenzl career because the angry revolutionary Belgians provoked Johann Karl Philip Cobenzl's personal bankruptcy. In spite of that final failure Johann Karl Philip Cobenzl stand as the shining example for the future Slovenian politicians, diplomats, and economists in Brussels. Johann Karl Philip Cobenzl certainly managed bad relations with the General Governor of Habsburg Netherlands, the Emperor's brother Charles of Lorraine, but probably their political concurrence provided a key for a good administration of the lands under their supervision in approximate borders of modern Belgium with Luxemburg. In his expertly managed art collection Cobenzl favored the Flemish masters headed with Rubens. The collection eventually became a first major acquisition and fundament of later famous Hermitage of Catharine the Great.